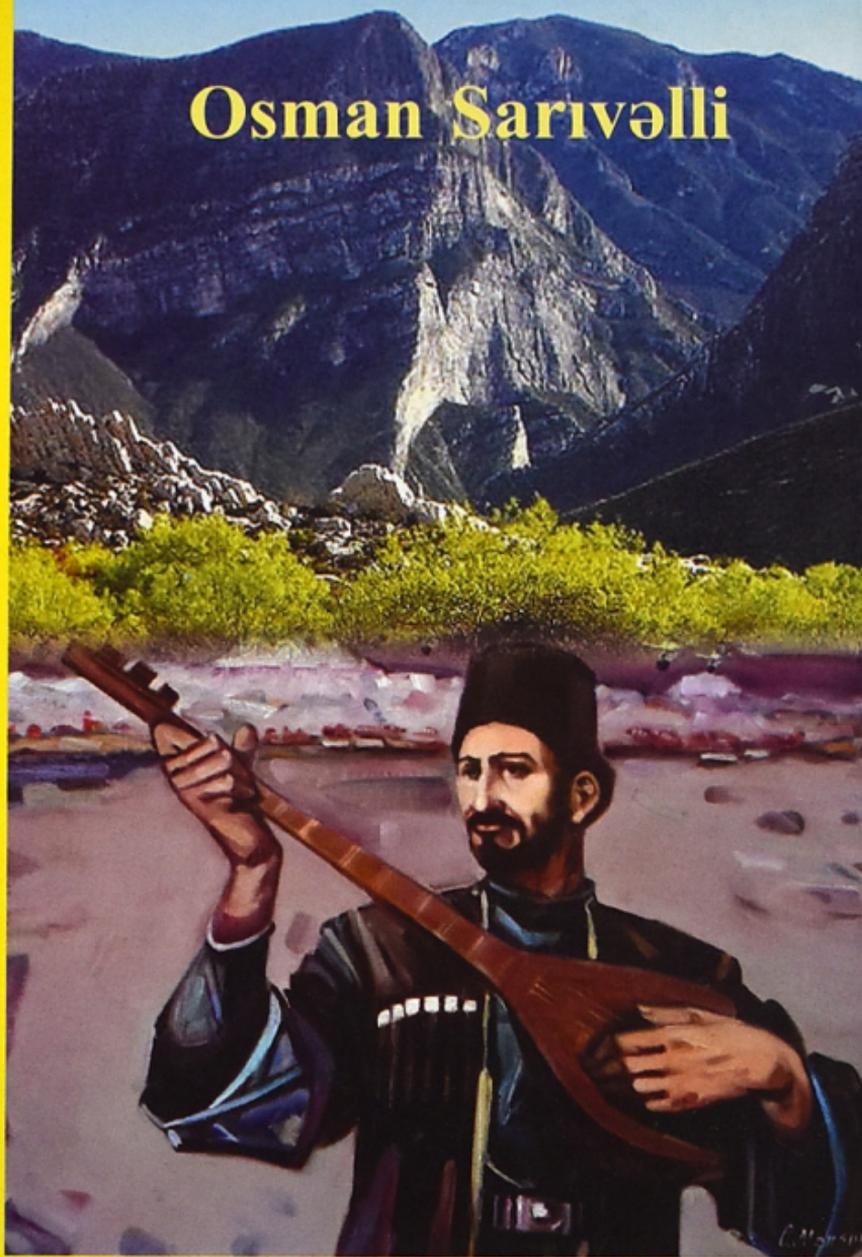

Osman Sarıvəlli

**QÜDRƏTLİ ŞAİR,
USTAD SƏNƏTKAR**

OSMAN SARIVƏLLİ

Xalq şairi

**QÜDRƏTLİ ŞAİR, USTAD
SƏNƏTKAR**

Yenidən nəşrə hazırlayan: Şöhrət SƏLİMBƏYLİ

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

«AVROPA» NƏŞRİYYATI
BAKİ-2011

Az-2

S-22 **REDAKTORU:** Nailə İBRAHİMOVA
şair-publisist, Azərbaycan
Yazıçılar Birliyinin üzvü

ELMİ REDAKTORU: Şöhrət SƏLİMBƏYLİ
yazıçı-publisist, AMEA M.Füzuli
adına Əlyazmalar İnstitutunun
əməkdaşı

RƏYÇİLƏR: Babək QURBANOV
fəlsəfə elmləri doktoru,
professor
Mahmud ALLAHMANLI
filologiya elmləri doktoru,
professor

S-22.Osman Sarıvəlli. Qüdrətli şair, ustad sənətkar.«Avropa»nəşriyyatı. Bakı-2011. 128 səh.

ISBN 978-9952-8032-9-7

S 4702060104 qrifli nəşr
8032-2011

© «AVROPA» nəşriyyatı. 2011

AŞIQ ƏLƏSGƏR

Bu kitabı Azərbaycan prezidendi cənab İlham Əliyevin Aşıq Ələsgərin 190 illik yubileyinin keçirilməsi tədbirlərinə dəstək olaraq nəşrə hazırladıq.

Nailə İBRAHİMOVA
şair-publisist, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin
üzvü

Aşiq Ələsgər hazır havaları və mahnıları çalib-oxuyan ifaçı deyildi. O, ustad aşiq, lirikanın ölməz nümunələrini yaradan qüdrətli sənətkar idi.

Osman Sarıvəlli

USTAD AŞIQ, POEZİYAMIZIN KLASSİK ŞAİRİ AŞIQ ƏLƏSGƏR

Aşiq Ələsgər əbədi olaraq xalqımızın mənəvi mədəniyyətinə daxil olmuş dahi sənətkarlarımızdan biridir. Onun şan-şöhreti günü-gündən artır, xalqımızın sosial-mədəni həyatında, mənəvi estetik mədəniyyətinin yüksəlməsində xüsusi rol oynamağa başlayır, şeirlərinin, sevdii aşiq havaları və dastanların tez-tez radio-televiziya kanallarında səsləndirilməsi, əsərlərinin nəşr edilməsi, haqqında məqalələr, kitablar meydana gəlməsi, görüşlərin, elmi-konfransların keçirilməsi bir daha söylədiklərimizi təsdiqləyir.

Ustad aşığa olan belə bir sönməz xalq məhəbbətinin səbəbini, əslində bu böyük simanın ömrü boyu öz sazı ilə, sözü ilə xalqına xidmət etməsində axtarmaq lazımdır deyə düşünürəm.

Aşiq Ələsgərin ən önəmli xüsusiyyətlərindən biri də onun öz sələfləri olan klassik aşıqlarımızın-Qurbani, Abbas Tufarqanlı, Xəstə Qasım, Ağ Aşiq, Aşiq Alı, Sarı Aşiq və başqalarının zəngin yaradıcılığından qidalanaraq, təkərarçılığa, təqlidçiliyə yol vermədən aşiq sənətini bir daha inkişaf etdirməsi, daha yüksək bir zirvəyə çıxara bilməsidir. Onun özündən sonra gələn şagirdlərinə, eləcə də ümumiyyətlə aşıqlıq sənətinə yiyələnmək istəyən gənc ifaçılara olan təsiri sərhədsizdir.

Uzun bir ömür sürmüş (105 il) Aşiq Ələsgər sinkretik sənət sayılan mürəkkəb aşiq yaradıcılığının demək olar ki, bütün sirlərinə sahib ola bilmiş, gözəl saz çalmış, dastan söyləmiş, zəngin aşiq poeziyasına aid janrların (*qoşma, gəraylı, divanı, təcnis, müxəmməs, və s.*) estetik təbiətinə, bədii-ifadə imkanlarına dərindən yiyələnmiş, eyni zamanda məharətli və örnək bir pedaqoq, tərbiyəçi kimi də özünü ifadə edə bilmişdir.

**AZƏRBAYCANIN XALQ ŞAİRİ OSMAN SARIVƏLLİNİN
AŞIQ ƏLƏSGƏRİN 150 İLLİK YUBILEYİNƏ HƏSR
ETDİYİ "QÜDRƏTLİ ŞAİR, USTAD SƏNƏTKAR" ADLI
TƏDQIQAT ƏSƏRİ**

QÜDRƏTLİ ŞAİR, USTAD SƏNƏTKAR

**AŞIQ ƏLƏSGƏRİN UZAQ
VƏ YAXIN SƏLƏFLƏRİ**

Yazılı ədəbiyyat tarixən öz kökləri ilə şifahi ədəbiyyata, xalq yaradıcılığı xəzinəsinə bağlıdır. Böyük M.Qorki haqlı olaraq xalq yaradıcılığını öz sənətinin başlanğıcı hesab edirdi.

Getdikcə bu proses qarşılıqlı şəkildə inkişaf etmiş, yazılı ədəbiyyat şifahi ədəbiyyatdan, şifahi ədəbiyyat da yazılı ədəbiyyatdan bəhrələnmişdir. Şifahi ədəbiyyatın çox zəngin və çox fəal, maraqlı qolunu təşkil edən aşıq sənəti öz mahiyyəti etibarilə realist sənətdir. Hər dövrün aşıq poeziyası mövcud cəmiyyətin həyat və məişət tərzinin, şüur və düşüncəsinin, arzu və əməlinin özünə xas bir şəkildə inikası, tərəcəmanı olmuşdur. El şairi və aşıqları zülmə, əsarətə, haqsızlığa, xürafata, yaramaz oxlaq normalarına, köhnə dünyanın bütün çürümüş qayda-qanunlarına, buza dönmüş ehkamları əleyhinə çıxmışlar. Onlar öz sazları, sözləri ilə xalqımızın yadelli düşmənlərinə qarşı mübarizəsinə kömək etmişlər.

El aşıqları zülmkar bəylərin, qaniçən xanların,

Aşıq Ələsgəri bir klassik şair kimi qələmə alan tədqiqatçı-alimlərimizin, oxucularımızın fikri ilə də tamamilə razılaşmaq mümkündür. Aşıq Ələsgərin şeirləri həqiqətən də Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində xüsusi bir mərhələ təşkil etməkdədir. Onun aşıq poeziyasına aid janrlardan məharətlə istifadə edə bilməsi, bu və ya digər həyatı mövzulara müraciət etdiyi zaman onların hansının daha münasib olmasını duya bilmə qabiliyyəti demək olar ki, bütün şeirlərində özünü göstərməkdədir. Aşığın sevgi lirikası, vətənpərvərlik ruhunda yazılmış şeirləri ən gözəl poetik ömüklərdən sayılmalıdır.

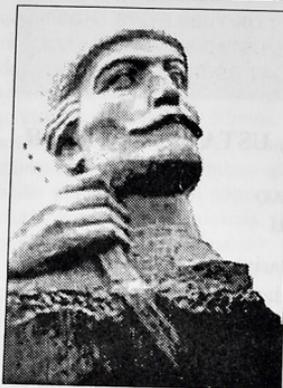
Bu şeirlərin dili, məntiqi, ideya-məzmunu əslində xalqımızın bədii-təfəkkür tərzinin qaynaqlarından qidalandığına görə son dərəcə oxunaqlı, yadda qalan və təsirlidir. Əksər halda bu şeirlərin hafizələrdə qalması, şifahi şəkildə, ağızdan-ağıza ötürülərək günümüzə qədər gəlib çatmasının səbəbini anlamaq mümkün olmur. Oxucularımıza təqdim etdiyimiz kitabda Aşıq Ələsgərin həyat və yaradıcılığını işıqlandıran Azərbaycanın Xalq şairi Osman Sarıvəllinin **1972-ci ildə yazdığı** "Qüdrətli şair, ustad sənətkar" adlı əsərinin də latın əlifbası ilə nəşr olunmasını gərəkli bildik. Böyük sənətkarın anadan olmasının 150 illiyi ilə əlaqədar bu elmi-nəzəri səpkidə yazılmış əsəri aşığın yaradıcılığına həsr edilmiş ilk elmi-tədqiqat əsərlərindən biri hesab etmək mümkündür.

Əski Sovetlər Birliyi dönməndə yazılmış bu əsər təbib ki, az da olsa, o dövrün ideoloji təzyiqlərini hiss etdirir. Bununla belə o, Aşıq Ələsgərin anadan olmasının 190 illiyi ilə əlaqədar qeyd edəcəyimiz yubiley mərasimləri baxımından bir daha maraqlı doğura biləcəyinə inanırıq.

Babək QURBANOV

Fəlsəfə elmləri doktoru,

*SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü,
Türkiyənin Qaziantep Universitetinin professoru.*

ədələtsiz paşaların deyil, zəhmətkeş insanların tərəfində, şahların, vəzirlərin deyil, korəğluların, nəbilərin, kərəmlərin tərəfində durmuşlar. Məhz buna görə də, tarix boyu, el öz sənətkarlarını, sevmişdir, məhz buna görə də, qopuzlardan tutmuş sazlara, boylar-

dan iri dastanlara, ozanlardan ta bu günün aşıqlarına kimi bu zərif sənət, onun yaradıcıları xalqın dərin hörmət və məhəbbətini qazanmışlar.

Təsadüfi deyildir ki, M.F. Axundov, H. Zərdabi, F. Köçərli, Ə.Haqqverdiyev, N. Vəzirov, N. Nərimanov, C.Məmmədquluzadə, M.Ə.Sabir, Y.V. Çəmənzəminli, A. Şaiq, Ü. Hacıbəyov, C. Cabbarlı, S. Vurğun kimi görkəmli sənət adamlarımız, yazıçılarımız xalq yaradıcılığını, el ədəbiyyatını yüksək qiymətləndirmiş, aşıq sənətinin xalq həyatı və məişəti, arzu və əməlləri ilə möhkəm bağlı olduğunu göstərmişlər. Onlar sadə görünən bu sənətin məzmunca zənginliyi, dərinliyi, səmimiyyəti, şeir dilinin gözəlliyi haqqında, şirin el mahnılarının, aşıqanə qoşmaların tamaşaçılar, dinləyicilər tərə-

fəndən böyük həvəs və rəğbətlə qarşılandığı haqqında çox qiymətli fikirlər söyləmişlər.

Hər bir aşıq, hər bir şair, hər bir sənətkar öz dövrünün oğludur. "Aşıq gördüyünü çağırar" sözlərini təsadüfi deməmişlər. Hərgah bir aşıq "yaşadığım cəmiyyətin işləri ilə işim olmamışdır" demiş olsa belə (*hərgah o həqiqətən sənətkardırsa*), istər-istəməz onun yaradıcılığında dövrün, zamanın müəyyən möhürləri, nişanları qalmamış olmaz. Həm də onun yaradıcılığının formalaşmasında tək-cə içərisində yaşadığı cəmiyyətin yox, hələ ondan çox-çox qabaqkı dövrlərdə yaşayıb-yaratmış sənətkarların təsiri də bu və ya digər şəkildə özünü göstərir. Odur ki, aşıqlar tək-cə öz gördüklərini deyil, həm də özlərindən qabaq görmüşlərin də "gördüklərini" - sazlarını, sözlərini öyrənir, oxuyur, mahnılarını çalır-çağırır.

Güman etmək olarmı ki, günlərin bir günündə dünyaya bir aşıq Qurbani, yaxud bir aşıq Ələsgər gəlmiş, o birdən-birə belə gözəl şeirlər demiş, belə klassik şeir formaları yaratmışlar. Əlbəttə, yox! Belə bədii təfəkkürə, aydın və obrazlı dilə, vəznə, qafiyəyə hakim belə kamil sənətkar olmaq üçün, şübhəsiz ki, bunların hər birinə zəngin ədəbi irs, ədəbi-bədii zəmin lazım idi. Bəli, zəminə! Həm də beş ildə, on ildə yox, əsrlər müddətində, əsrlər boyunca yaranmış, kamilləşmiş və büllurlaşmış olan ədəbi-bədii zəminə olmuş ki, böyük qurbani-

lər, abbas tufarqanlılar, daha sonra böyük saz-söz ustası Ələsgər kimi sənətkarlar yetişib bilməşlər. Həqiqi sənət əsəri özündən əvvəl yaranmış müəyyən ədəbi-bədii və mədəni irs üzərində meydana çıxır, ədəbi nümunələr, bədii nailiyyətlər bir estafet kimi ildən-ilə, nəsil-dən-nəslə keçir, daha da inkişaf edir, yüksəlir.

Bu ədəbi nümunələr qədim dövrlərin şair və aşığıları tərəfindən yaradılmış və əsrlər boyunca istifadə edilmiş, indi də istifadə edirlər. Özlərindən sonra gələcən nəsillərə fikir, məzmun, məna cəhətdən təsir göstərən klassik əsərlər aşığıların, şairlərin yaradıcılığına şair şəkili, dil, üslub cəhətdən də təsirsiz qalmamışdır.

Alimlərimiz "Dədə Qorqud" boylarında olan şairləri aşığı şairlərinin qədimi, qopuzu indiki sazın ibtidai forması, ozanı isə müasir aşığılarımızın ulu babası, sələfi hesab edirlər.

Məlumdur ki, bəzi süjetlər və obrazlar uzun müddət ölkələri gəzir, dolaşır, nəhayət, onun birini və bir neçəsini özlərinə yurd edir, o yerlərdə daha çox məşhurlaşır. Məlumdur ki, "Dədə Qorqud" boyları və oğuznamələr, qonşu ölkələrdə, xüsusən, türk dilli xalqlar arasında geniş yayılmışdır. Bu xalqların ədəbi - mədəni əlaqələri, şairlərində forma oxşarlığı, dastanlarında süjet yaxınlığı hamıya məlumdur. "Dədə Qorqud", "Əsli-Kərəm", "Aşığı Qorib", "Koroğlu" kimi dastanlar haqqında qonşu

ölkələrdə yaranmış müxtəlif variantlar və versiyalar buna misal ola bilər. Heç şübhə yox ki, aşığı sənəti qədim dastanlardan, nağıllardan bəhrələnmişdir. Bununla belə, "Dədə Qorqud" boyları və bu boyalarda olan şairlərlə Qurbani və Abbas şairləri arasındakı yaxınlıq, oxşarlıq bunların şəkli xüsusiyyətlərində deyil, ümumi ruhunda, mahiyyətindədir. Çünki bu aşığıların şair dili, üslubu, ifadə tərzii "Dədə Qorqud" şairlərindən xeyli fərqli, demək olar ki, hətta uzaqdır. Çox güman ki, "Dədə Qorqud" boylarının yaranması ilə Qurbani və Abbas kimi aşığıların dünyaya gəlmələri, fəaliyyət göstərmələri arasındakı təxminən 4-5 əsrlik bir müddətdə el ədəbiyyatı, el aşığıları ruhunda şair demiş onlarca qüdrətli şairlərimiz, aşığılarımız olmuşdur. Lakin təəssüf ki, onlardan bizə bir nişanə qalmamışdır. Demək olar ki, aşığı şairi cəhətdən XII, XIII, XIV əsrlər folklor tarixinin boş qalmış səhifələridir. Odur ki, Qurbani və Abbas Tufarqanlı "Dədə Qorqud"dan çox əsasən, həmin o tanımadığımız, bilmədiyimiz, lakin vaxtı ilə olduqlarına şübhə etmədiyimiz qüdrətli sənətkarların varisləridirlər. Onların hamısı qurbanilərin, abbasların, eləcə də, ələsgərlərin (*zaman etibarilə uzaq olsalar da*) sələfləri olmuşlar. Düz sözdür ki, sələflər olmasa xələflər də ola bilməz.

Xalqımıza haqlı olaraq "şair xalqdır"-deyirlər. O, sözü ta qədim zamanlardan vəznli-qafiyəli de-

məyo, ahənglə deməyo, şairanə deməyo meyl göstərmiş və bu xüsusiyyət getdikcə ənənə halına keçmişdir.

İş, əmək, zəhmət nəğmələrindən tutmuş, atalar sözləri, məsəllər, bayatılar, oxşamalar, laylalar, ağılar, sayaçı sözləri və i. kimi vəznli-qafiyəli, gah vəznsiz, lakin qafiyəli şeirlər şəkildə deyilmişdir. Burada ən kiçik ölçülərdən, vəznlərdən (*üçlük, beşlikdən*) tutmuş yeddilik, səkkizlik, onbirlik, hətta onbeşlik, onaltılığa kimi ölçülərdən istifadə edilmişdir. Fikirlər sadəcə sözlərlə deyil, qulaqları oxşayan, ürəklərə yatan vəznə, qafiyə ilə, ahənglə ifadə olunmuşdur. Atalar sözləri, məsəllər, bayatılar, eləcə də, saysız-hesabsız gəraylılar, qoşmalar və s. şeir şəkillərində yaranmış əsərləri buna misal göstərmək olar.

Aşıqların hamısı eyni istedadla, eyni məziyyətlərə malik olmamışdır. Onların biri sazda, biri sözdə şeir deməkdə, biri səsdə, biri müdrik əqil-kamalda və sairədə digərindən üstün olmuşdur. Aşıq sənəti özünə xas bir dillə, bir "yanışla", aşıqların bir-birinə qarşılıqlı təsiri ilə gün-gündən inkişaf edib zənginləşmişdir.

Aşıq Ələsgər həm qədim ustad aşıqların-uzaq sələflərin sənətini dərinləndirən öyrənmiş, həm də tarixən ona nisbətən yaxın Aşıq Valch, Molla Cuma, Dilqəm, Aşıq Alı, Aşıq Musa, Xəstə Qasım, Aşıq Hüseyn Şəmki, şeir Abdulla kimi sələfləri-

nin və müasirlərinin əsərlərindən çox gözəl halı olmuşdur. Adları çəkilən bu sənətkarlar ictimai haqsızlıq, zülm-əsarət öleyhinə, çar məmurları, din xadimləri, mollalar öleyhinə tənqidi əsərlər, satirik şeirlər yazmışlar. Eləcə də bu şair-aşıqlar, aşıq-şairlər məhəbbət lirikasının, nəsihətəməş şeirlərin, müdrik ustadnamələrin gözəl nümunələrini yaratmışlar. Bu ədəbi, mənəvi, ruhi yaxınlıq aşıq sənətinin daha da inkişafına, eləcə də aşıq Ələsgərin yaradıcılığına öz xeyirxah təsirini göstərmiş, onun inkişafında mühüm amillərdən olmuşdur. Göründüyü kimi Aşıq Ələsgər quru yerdə yox, mahir sənətkarlar mühitində, çox zəngin xalq yaradıcılığı, güclü ədəbi irs üzərində boy atıb yüksəlmişdir. Ələsgərin qeyri-adi istedadı, ciddi söyi də, göstərdiyi misilsiz hünər və möcüzələr də tamamilə təbi görünür.

Aşıq poeziyası həmişə xalqın həyat, məişət və arzu-əməlləri ilə sıxı surətdə bağlı olduğundan öz təbiəti etibarilə realist poeziyadır. Aşıq Ələsgərin şeirlərinin romantik qanadları onu yalnız yaşadığı mühiti yaxşı görə biləcəyi (*əhatəli görə biləcəyi*) bir yüksəkliyə qaldıra bilmişdi. Lakin onun realizmi daha güclü, daha zəminlidir. "*Aşıq Ələsgər yaradıcılığında aşıq poeziyası, realizmi yeni mərhələyə qalxdı, yeni keyfiyyətlər qazandı*".

Ələsgər yaradıcılığının xüsusiyyətlərini yalnız onun dövrü, mühiti və qüdrətli istedadı ilə izah et-

mək özü də birtərəflilik olardı. Çünki Ələsgərin inkişafında şeir ənənəmizin də mühüm rolu olmuşdur. Aşığın çox maraqlı və zəngin yaradıcılığına M.P.Vaqif, M.V. Vidadi, Ə.Nəbati kimi şairlərimizin, folklorumuzun, xüsusilə aşıq poeziyamızın xeyrixah təsiri olmuşdur. Eləcə də Aşıq Ələsgər öz müasirlərinə və özündən sonra gələn Aşıq Musa, Şair Vəli, Aşıq Hüseyn (*Şəmkirli*), şair Abdulla, Aşıq Əsəd, Aşıq Şəmşir, Aşıq Mirzə və Aşıq Hüseyn Cavan kimi aşıq və şairlərimizin yaradıcılığına müsbət təsir göstərmişdir. Aşıq Ələsgər yaradıcılığının bu cəhətlərini mütəxəssislərimizin, folklorşünaslarımızın dərindən tədqiq edib öyrənmələri və elmi əsərlərlə, məqalələrlə çıxış etmələri işimizin faydasına olardı.

Yeri gəlmişkən bu məsələnin bir cəhətini də qeyd etmək istərdik. Müxtəlif dövrlərdə və mahalalarda çalıb-çağırən aşıqlar az olmamışdır. Lakin aşıq sənəti tarixində müxtəlif dövrlərdə yaranmış əsasən **iki güclü aşıq məktəbi olmuşdur.**

Onlardan biri Arazın o tayında yetişən və Aşıq Qurbani ilə tanınan, sonralar Abbas Tufarqanlı kimi qüdrətli sənətkarların adı ilə məşhurlaşan aşıq məktəbi;

digəri Göyçə mahalında Aşıq Alının adı ilə tanınan, nəhayət fəvqəladə istedadla malik olan Aşıq Ələsgərin Göyçə aşıq məktəbi olmuşdur. Göyçə mahalında aşıq sənətinin çox inkişaf etməsinin və

intişar tapmasının, demək olar ki, Azərbaycanın hər yerində, eləcə də qonşu xalqların arasında yayılmasının səbəbləri, Cənub aşıq məktəbinin Göyçə məktəbinə nə kimi təsir göstərməsi və ya onların bir-birinə qarşılıqlı təsiri kimi məsələlər folklorşünaslığımızda hələ öz lazımı həllini tapmamışdır.

HƏYATI

Adı və şairləri dilimizdən düşməyən Aşıq Ələsgərin tərcümeyi-halına aid məlumatımız çox azdır. Bunun səbəbi nədir?

Bunun səbəbi odur ki, aşıqlarımızın nəinki savadsızları, hətta savadlıları da özlərinin heç olmasa müxtəsərcə bir tərcümeyi-halını yazıb qoymamışlar.

Aşıq şeirinin, bir qayda olaraq, sərlövhesi və yazılı tarixi olmur. Hər şeirin haçabeyti, adətən, onun sərlövhesini, son misralarındakı ad və təxəllüs isə müəllifin imzasını əvəz edir. Alimlərimiz aşıqların tərcümeyi-hallarını yazanda çox zaman onların şeirlərində təsadüf olunan əlaqədar faktlardan, hadisələrdən, yer adlarından və s. istifadə edirlər. Xoşbəxtlikdən, Aşıq Ələsgəri öz gözü ilə görən, onun həyatına və fəaliyyətinə bələd olan ailə üzvlərindən və tanışlarından bəziləri bu gün də sağdır.

Biz Aşıq Ələsgərin haqqında el içində söylənlərdən, yazılardan, nəhayət, böyük şairin öz

əsərlərindən öyrənirik ki: **Aşıq Ələsgər təxminən 1821-ci ildə, Ermənistanda, Göyçə mahalının Ağkilsə kəndində yoxsul Alməmməd kişinin ailəsində anadan olmuşdur.** Göyçə mahalından olduğunu aşıq özü bir şeirində fəxrlə deyir:

Göyçə mahalıdır mahalım mənim.

Alməmməd kişi 7-8 nəfərlik ailənin başcısı idi. O da yoxsul qonşuları kimi bir azca əkinçilik və heyvandarlıqla məşğul olur, imkan tapdıqca kürək, şana, xırda-para ağac taxtadan digər şeylər düzəldir, aparıb qonşu kəndlərdə satır.

Alməmməd kişi yoxsul olsa da öz əlinin əməyi-lə yaşadığı, ustalığı, düzgünlüyü ilə kəndlilər arasında hörmət qazanmışdı. Onun bir qədər təbi də vardı, arabir şeirlər də deyərdi. Lakin saz çalmaq əlindən gəlməzdi.

Alməmməd kişinin ailəsi böyük, güzəranı ağır olduğundan 13-14 yaşlı Ələsgəri Ağkilsə kənd sakini Kərbəlayi Qurban adlı bir varlıya nəkər vermişdi. Nəkər olmaq sahibkarın, ağanın bütün işlərini görmək demək idi. Lakin deyilənə görə Kərbəlayi Qurban xoşrəftar, həlim təbiətli, mərhəmətli adam imiş. Ancaq onun Məhərrəm adlı tərsxasiyyət, tündməcaz, varlı-dövlətli qardaşı varmış. Ona el içində "Pullu Məhərrəm" deyərmişlər. Köhnə kənddə, ağır şəraitdə Ələsgər Qurban kişigildə 4 il nəkər olmuş, öz gözəl rəftarı, mərifəti, qabiliyyəti sayəsində o ailənin hörmətini qazanmışdı...

Kərbəlayi Qurbanın özünə yetik varı-dövləti olsa da, övladdan kasıb idi. Gözünün ağı-qarası Səhnəbanı adlı bircə qızı vardı.

Qurban kişi və arvadı Saray xanım oğulları olmadıqından həmişə dərdləşir, xiffət çəkirmişlər...

Ələsgər və Səhnəbanı bir-birini ürəkdən, təmiz bir eşqlə sevirdi. Cavanların bu məhrəbanlığından Qurban kişinin ailəsi narazı deyildi. Lakin bu əhvalatdan narazı qalanlar da vardı.

Köhnə dünyada iş, əmək adamlarının-çobanın, nəkərin, müzdurun əlindən bircə sevmək, gizli sevməkdən qeyri qalan bütün haqqı, ixtiyarı alınmışdı. Yox, əslində onlara sevmək ixtiyarı da verilməmişdi. Kimə nə ki, nəkər çuxasının vəznələri altında gələcəyin böyük şairi, aşığı Ələsgərin eşq oduna alışıb yanan ürəyi döyünürdü.

Bu iki gəncin bir-biri ilə məhrəbanlığı, eşq-məhəbbət macərəsi uzun sürmədi. Səhnəbanını əmisi "Pullu Məhərrəm" zorla öz oğlu Mustafaya aldı.

Ələsgər sevgilisinə qovuşa bilmədi, nakam qaldı. Şair bu hadisədən nə qədər kədərləndiyini, nə qədər mütəəssir olduğunu özünün bir sıra odlualovlu qoşmalarında, yanıqlı şeirlərində ifadə etmişdir:

**Müddətdi gözümdən olubdur iraq,
Əridib ürəyim dərdu-qəm, fəraq,
Billur buxaq, lalə yanaq, ayqabaq,
Ala gözlü Səhnəbanım gedibdi.**

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

Arz. 269714

Ələsgərin Səhnəbanı ilə eşq macərəsını kənddə hamı eşitmişdi. Ələsgər daha Qurban kişinin ailəsində qala bilməzdi. Əhvalat dilə-ağıza düşmüşdü. O öz eşqi, məhəbbəti haqqında şeirlər qoşmuş, mahnılar söyləmiş, özünü tanıtmışdı. Ələsgərin istedadlı bir gənc olduğunu artıq ailəsi, qohum-qonuları, eli-obası bilirdi.

Dövrünün çox qüdrətli aşıqlarından olan qızıl-vəngli Aşiq Alı Göyçə mahalında şöhrət qazanmışdı. O gözmiş, görüb-götürmüş ustad aşiq idi:

**Gəşt eylədim bu dünyanı dolandım,
Əllini keçirdim, yüzə nə qaldı.**

O, "gəşt eyləyib dünyanı dolandığı" vaxt Ələsgər hələ təxminən 17-18 yaşlarında bir gənc idi. Aşiq sənətinə böyük həvəsini və istedadını görüb ailəsi Ələsgəri Aşiq Alıya şagird verdi. Ustad aşiq, istedadlı şagird, aşiq sənətinin isti beşiklərindən olan Göyçə mahalı!...

Daha nə arzu etmək lazım idi. Uca şeir nərdivanının ilk, həm də möhkəm pillələri, özəmətli sənət dağlarına qalxan ilk uğurlu cıgırlar, yollar indi daha görünməkdə idi...

Aşiq Alının, şagirdi Ələsgərə xeyirxah təsiri az

Aşığın həyatına aid faktlar, əsasən, 1963-cü ildə Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası nəşriyyatının buraxdığı "Aşiq Ələsgər" kitabından götürülmüşdür.

olmamışdır. Ələsgər ustadının yanında sənətin sirlərini dərinədən öyrənir, gündən-günə inkişaf edir, püxtələşir, məşhurlaşır. Nəhayət, yeri gəldikcə, öz dövründə tayı-bərabəri olmayan ustadı Aşiq Alı ilə qabaqlaşır, döş-döşə gəlir, deyişirdi.

Söyləyirlər ki, bir gün Aşiq Alı şagirdi Ələsgərə deyişir. Məclis əhlinə bildirmək üçün ki, Ələsgər çox böyük istedad sahibidir, həm də o, daha tamam-kamal aşıqdır, müstəqil məclis idarə etməyə layiq və qadirdir. Aşiq Alı Ələsgərə deyişdiyi zaman qəsdən özünü məğlub göstərir, öz sazını ona təqdim edir. Lakin böyük sənətkardan dərslər almış Ələsgər sazi qəbul etmir:

**Bir şagird ki, ustadına kəm baxa,
Onun gözlərinə ağ damar, damar.**

deyə məşhur təcnisini söyləyir.

Bu deyişmə və belə səmimi rəftar, qayğı, dostluq el içində həm ustad Aşiq Alının, həm də onun qabiliyyətli, istedadlı şagirdi Ələsgərin hörmətini qat-qat artırır.

Bundan sonra misal gətirdiyimiz parçalardan bəzilərinin başqa variantları da var, daha münasib bildiyimiz variantı veririk.

**DÖVRÜNÜN SAVADLI, HAZIRLIQLI
VƏ KAMİL ŞƏXSİYYƏTİ**

Şeirləri oxucuları heyran qoyan, adı-sanı dil-lər əzbəri olan Aşıq Ələsgərin savadı olmuşdur-mu? Bu sual həmişə mübahisə doğurur. Şeirin büt-ün şəkillərindən və tərzlərindən möharətlə istifa-də etmiş, hətta ən çətin təcnislər, mürəkkəb qı-filbəndlər, dodaqdəyməzlər, dilrəpənməzlər və s. yaratmış böyük sənətkara savadsız demək olarmı? Əlbəttə, yox! Lakin nə ecdəsən, onun ailə üzvlərindən, qoca aşıqlardan, onu görənlərdən, bilənlərdən dönə-dönə soruşmuşuq. Aşıq Ələsgərin oxuduğu-nu, yazdığını gördüm deyən yoxdur.

Aşığın əsərlərini oxuduqda onun bilik-məlumat cəhətcə çox dərin, şeir şəkillərindən istifadə cə-hətcə çox mahir, dil-ifadə cəhətcə çox zəngin ol-duğu qənaətinə gəlirik. Onun bir çox ərəb, fars sözlərindən və tərkiblərindən möharətlə istifadə etdiyini gördükdə savadsız bir adamın bu qədər kam-il olduğuna heyran qalırdıq. Belə qəliz sözləri, ifa-dələri seçmək, onları öz yerində düzgün işlətmək üçün tək cə istedad kifayət deyildir, eyni zamanda, mütləq savad lazımdır. Lakin yuxarıda dediyimiz kimi Aşıq Ələsgər oxumaq, yazmaq bilməmiş gu-ya savadsız olmuşdur. Yox, əslində Ələsgər savad-sız deyildi. Savadı yalnız sözləri yazma bilmək, oxu-ya bilmək mənasında deyil, bir də bilik, məlumat,

hazırlıq mənasında işlədirlər. Bu mənada Ələsgər öz dövrünün çox savadlı, çox hazırlıqlı, çox kamil şəxsiyyətlərindən idi.

Yazı-oxu öyrənməkdən ötrü mühüm amillər görək olduğu məlumdur, lakin bilik almaqdan ötrü başqa vasitələr də vardır. Biliyi, məlumatı yalnız gözle yox, qulaqla alanlar da olmuşdur.

Xalqın şeir sənət çeşmələri bitməz-tükənməzdir. Bu çeşmələrin qaynaqları çox dərin-dən-qalın tor-paq laylarının, sal daşların, qayaların, müxtəlif mi-neral süxurların altından uzun müddət axmış, nəha-yət dumdurur, şəffaf çeşmələr şəklində yerin üzünə çıxmış bulaqları xatırladır. Kim bu tərtemiz çeşmə-lərin duru, şəffaf suyundan, aşıqlarımızın dedikləri kimi "abi-həyatdan" içmək istəməz. Qədim aşıqla-rımız, el şairlərimiz, qüdrətli sənətkarlarımız möhz bu sulardan-öz rəngini, dadını tərəvətini itirməmiş bu çeşmələrdən içmişlər. El yaradıcılığının tükən-məz qaynaqları, şəffaf bulaqları xalqımızın geniş və hərərətli ürəyi olmuşdur. Biz aşıqlarımızın, xü-susən, qədim aşıqlarımızın ifasında dinlərkən o şeirlərin müəlliflərinin savadsız olduqlarına inan-maq istəmirik. Lakin onların hamısı zəngin xalq yaradıcılığından, hansı ədəbi irsdən, hansı sənət çeşmələrindən bəhrələndiklərini öyrəndikdə, hətta təhsil görməyən-savadsız aşıqlarımızın da belə mi-silsiz şeirlər, fəlsəfi ustadnamələr yaratdıqlarına təəccüb etmirik.

Qədim aşıqlarımızın əksəriyyəti yazı-oxu bilməmişlər, lakin onların çoxu bilik almış - "savad" kəsb etmişlər. Aşıq Ələsgərin də müəllimləri, əsasən, ustad aşıqlarımız, müdrik xalqımız, xalq yaradıcılığı, xüsusən dastanlarımız olmuşdur. Onun istifadə etdiyi və bizə qəliz görünən dil, ifadə və tərkiblərinin çoxu vaxtı ilə klassik aşıq poeziyasında işlənmişdir.

Ərəb hürufatında əlif ("a") düz xətt, dal ("de") sınıq xətt şəklində olur. Hərflərdən obrazlar yaratdıqda aşıq bunların formasını bilməli, təsəvvür etməli idi. Aşıq Ələsgər, görünür, hərflərin şəkillərini bilməmiş və onlardan təşbih kimi istifadə etmişdir. Bəs savadsız olduqda o, bu hərflərin şəkillərini necə təsəvvür edə bilərdi.

XVI əsrdə yaşayıb yaratmış Aşıq Qurbani "Olu" rədifli qoşmasının bir yerində deyir:

*Ulu divanlarda çəkilib adım,
Ərşə bülənd oldu dadı-fəryadım,
Başım üstə qanım içən cəlladım,
Sağ əlində əlif qəddim dal olu.*

Demək ki, keçmiş dövrlərdə yaşamış sənətkarlar da hərflərdən surət kimi, təşbih kimi istifadə etmişlər. Bu xüsusiyyət Aşıq Ələsgərə, cləcə də, başqa aşıqlarımıza onların savadlı və ya savadsızlığından asılı olmayaraq yazılı və şifahi şeir ənənələrindən gəlir.

**NAKAM EŞQİNDƏN İNCİK
AŞIQ**

Deyilənə görə, Ələsgər uzun müddət evlənməmiş, Səhnəbanının eşqi ilə yaşamış, ona şeirlər qoşmuş, hətta sonralar bu əhvalatı həmcə kiçik, lakin çox qəmli, kədərli, cyni zamanda, çox maraqlı səhnəcik şəklində işləmişdir.

Səhnəbanu zorla ərə verildikdən sonra onun yanına göndərilmiş "qasid"-Zöhrə qayıdıb gəlmişdir. İntizarlı, dərddli şair həyəcənlar içindədir:

**-Söylə qasid, müxtəsəri, vəssalam,
Ərzimi canana dedin, nə dedi?-**

deyə Zöhrəyə müraciət edir.
Zöhrə cavabında:

**Gedib ərzi halım yara söylədim.
İnciməsin məndən, canana, -dedi.
Zülm əliylə məni yada verdilər,
Viran qalsın belə zamana,-dedi.**

Şair "qasidə" başqa suallar dəxi verir:

**-Könül gərək istədiyin istəyə,
Dostun sözün dosta gərək dost deyə,**

**Rəhm cəyləyib mən ürəyi xəstəyə,
Dərdimi loğmana dedin,nə dedi?**

Görünür, aşıq "qasidi" də zamandan şikayətçi kimi vermişdir. Onun dərdi də bu gənclərin dərdir-nə qarışmışdır:

**-Zöhrəyəm, sinəmdə dərdü-qəm çoxdu,
Üstümə tökülən peykandı, oxdu,
Dünyada ədalət, həqq-divan yoxdu,
Yetirə dərdimi dərməna, -dedi.**

Köhnə dünyada varın-dövlətin hökmünün, pulların zorakılığının, qızların, qadınların hüquqsuzluğunun, gənclərin nakam eşqinin, məhəbbətinin real təsvirini verən bu səhnəcik tamam-kamal bir dastan təsirini bağışlayır.

Nakam eşqindən incik aşıq, nəhayət, 40 yaşından sonra Kəlbəcər rayonunun Yanşaq kəndindən Anaxanım adlı bir kəndli qızı ilə evlənmişdir. Anaxanımdan aşığın 4 oğlu, 2 qızı olmuşdur. Aşıq Ələsgərin "Qərib-qürbət eldə qız sevən oğlan" misrası ilə başlanan şeiri və "Xəbərin varmı?" rədifli qoşması oxuculara çoxdan tanışdır. Lakin aşığın qızına, arvadına zarafatyana dediyi bu məzəli şeirlər onun ailə məhrəbliliyinə heç bir maneçilik göstərməmiş, əksinə bu ailənin səmimiyyətinə, möhkəmlənməsinə daha da kömək etmişdir.

Aşıq Ələsgər ustad aşıq, mahir söz sənətkarı olmaqla yanaşı çox işgüzar, zəhmətsevər və əliusta bir adam idi. Əkin, biçin, xırman işləri onun xoşladığı və yaxşı bildiyi işlər idi. Aşıq Ələsgər kənd

həyat və məişətində zəruri sayılan ələtlərin, demək olar ki, hamısını özü hazırlaya bilirdi. Hətta ev tikmək, araba bağlamaq, dəyirman nizamlaşdırmaq kimi o zamana görə çox çətin olan, xüsusi ustalıq-örükçülük, dülqərlik bacarığı tələb edən çətin peşələr də əlindən gəlirdi. Buradan şairin işə, zəhmətə, əmək adamlarına xeyirxah münasibəti izahsız da aydın olur.

Şair zəhmət çəkməyənləri, faydalı iş görməyənləri, bacarıqsız "ulaqları" "bədəy deyib əbri-ətlaşa bürüyənləri", - "şahlıq dama çəkənləri" təsadüfi tənqid atəşinə tutmamışdır.

Aşıq Ələsgərin yaradıcılığında başqa səpgidə olan tərəcəyi-hal xarakterli şeirlər də az deyildir. Şairin özünün və ya ailə üzvlərinin, eləcə də dostlarının, tanışlarının başına gəlmiş əhvalatla, hadisə ilə əlaqədar deyilmiş bir sıra şeirlər məlumdur. Bu hadisələrdən halı olmayan oxucu bəzən şairin bu sayaq şeirlərinin mənasını, onun qəminin, kədərinin səbəbini düzgün başa düşməkdə çətinlik çəkir.

Səhnəbanı əhvalatından sonra şairi çox kədər-ləndirən hadisələr olmuşdur ki, bunlar aşığın yaradıcılığında bu və ya digər şəkildə öz inikasını tapmışdır.

Aşıq Ələsgərin uzun müddət sürgündə qalmış yaxın qohumu Molla Rəhim, təxminən 1910-1912-ci illərdə Ağkilsəyə qayıdır. Günlərin bir günündə

Aşıq Ələsgərin oğlu Bəşirin gülləsi təsadüfən Molla Rəhimə dəyib onu öldürür. 28 il sürgündə qalmış xalası oğlunun uğursuz bir təsadüf üzündən ölümü aşığı olduqca kədərləndirir:

Nagah badi-sərsər əsdi üstümə,
Ömür bostanımın tağı kəsildi.
Öz əlimlə xəta dəydi üstümə,
Bədəndən qolumun sağı kəsildi.

Qəza tutdu, qədər məni budadı,
Ağlatdı dostları, güldürdü yadı,
Zəhrimara döndü ağzımın dadı,
Əlimdə şərbətim ağı kəsildi.

Sonralar (*təxminən 1915-ci ildə*) Ələsgərin ailəsində başqa ağır hadisələr də üz verir. Aşığın xətrini çox istədiyi qardaşı oğlu (*həm də qızının əri*) Qurban vəfat edir. Deyilənə görə, Qurbanın vaxtsız vəfatı aşığı o qədər sarsıdır ki, bu ağır itkidən sonra aşıq bir daha sazını köynəkdən çıxarıb əlinə götürmür.

1916-cı ildə kənd koxası Məşədi Qasım ağa onun bir buyruğuna əməl etmədiyi üstündə Ələsgərin oğlu Əbdüləzimi qamçı ilə döyür. Bəşir bu hadisədən çox qəzəblənir, koxanı güllə ilə vurub qaçır...

Bu səbəbdən Əbdüləzimi və aşığın qardaşı Xəlil tuturlar. Bir-birinin dalınca gələn bu bədbəxt hadisələr Aşıq Ələsgəri uzun müddət kədərləndir-

mişdir. Odur ki, aşığın bəzi qəmli, qüssəli şeirlərini onun dövrü-zamanı ilə, özünün və ailəsinin başına gələn bu və bu kimi hadisələrlə izah etmək daha doğru olar.

Aşıq Ələsgərin bir çox kəndlərdə, mahallarda yaxın dostları, tanışları varmış. O cümlədən irəvanlı Abutalıb, qarabağlı Zamanxan oğlu Qara, ağdabanlı şair Qurban, zodlu Mirzə Bəylər və b. onun istekli havadarlarından idilər. Öz yüksək əqli-kamalı, biliyi-mələməti ilə başqa dostlarından seçilən Mirzə Bəylər haqqında Aşıq Ələsgər bir şeirində:

Firəng, farsı, rusi, türki, ərəbi,
Beş dil ilə var savadı, Bəylərin.

Deyə onu çox tədbirli, məsləhətçi və mədəni adam olduğuna xüsusən, bir sıra dilləri bildiyinə görə tərif etmişdir.

Zaqafqaziyanın bir çox mahal, şəhər və kəndlərini gəzmiş, görmüş, toylar, nişanlar etmiş, məclislər keçirmiş Ələsgər ustad aşıq, qüdrətli şair kimi tanındıqdan sonra hər bir aşıq onun şagirdi olmağı, ondan dərs almağı, öyrənməyi böyük şərəf bilirdi. Aşıq Nəcəf, Aşıq Mustafa, Aşıq Yusif, Aşıq Mikayıl, Aşıq İsa, Aşıq Əsəd və başqaları ustad aşıq Ələsgərin şagirdi olmuşlar. Aşıq bir şeirində:

Aşıq Ələsgərdi, mərdi-mərdana,
On iki şagirdim işlər hər yana.

demiş olsa da, onun şagirdi on iki deyil, olduq-

ca çoxdur. Çünki Ələsgərin şagirdləri yalnız onun yanında bilavasitə şagirdlik edənlər deyil, bir də o ustadın yaratdığı böyük məktəbi bitirmişlər idi. Kimi Ələsgərin özünün, kimi şagirdinin, kimi də onun inkişaf etdirdiyi, yüksək pilləyə qaldırdığı sənət məktəbinin şagirdi olmuşdur. Eləcə də Aşıq Ələsgərin öz müasirləri və özündən sonra gələnlər, Aşıq Musa, şair Abdulla, şair Vəli, Aşıq Hüseyn (*Şəmki*), Aşıq Şəmsir, Aşıq Mirzə, Aşıq Hüseyn (*Cavan*) məgər bu məktəbdə dərs almamışlarmı?

Böyük şeir-sənət ocağının güclü, qüdrətli, aşıq məktəbinin ustası, ağsaqqalı Aşıq Ələsgər təxminən **1926-cı ildə Göyçə mahalının Ağkilsə kəndində vəfat etmiş** və orada kənd qəbiristanlığında dəfn edilmişdir.

KİTABLARI

Xalq yaradıcılığına maraq, onu sevmək, ondan öyrənmək həvəsi, demək olar ki, çoxdandır. Onun gözəl nümunələrini toplamaq və çap etdirmək təşəbbüsü hələ XIX əsrin əvvəllərindən başlanmışdır. Xalq yaradıcılığının bəzi nümunələri **SMOMPK***-da nəşr olunmuşdur. Lakin bu zaman görülən işlər xalq yaradıcılığı xəzinəsinin toplanışı, öyrənilməsi üçün kifayət deyildi, məhdud xarakter daşıyırdı.

Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti illərində xalq yaradıcılığına münasibət kökündən dəyişdi, yeni bir vüsət aldı. Alimlərimiz, folklorşünaslarımız bu sahə ilə daha ciddi məşğul oldular, daha geniş miqyasda elmi iş apardılar. Xalq yaradıcılığının toplanmasında, nəşrində və tədqiqində yaradıcı ziyalıların, xüsusən, şair və ədəblərimizin əməyi böyükdür. Xalq həyatı ilə dərindən tanış olan, el ruhunu yaxşı bilən, aşıq şeirinin pərəstişkarlarından olan şair Hümət Əlizadə bu elmi, mədəni, ədəbi axtarış yolunda, necə deyirlər, "ayağından dəmir çarıqları çıxarmadı", "əlindən dəmir əsasını yero qoymadı", el-el, oymaq-oymaq gəzdi, dolaşdı, cavandan, qocadan, gərəndən, biləndən aşıq şeiri soyağına düşdü.

* "Sobraniye Materialı Opisaniya Mestnostey i Plemen Kavkaz" seriyalı məcmuələr nəzərdə tutulur.

Hümmət Əlizadə unudulmaqda, itib-batmaqda olan aşıq şeirlərini yorulmadan, müntəzəm şəkildə topladı. O nə tapdı, nə öyrəndi onların hamısını ustadlarla, dünya görmüş, təcürbəli qocalarla bir də məsləhətləşdi, bir də saf-çürük etdi, dəqiqləşdirdi. Xalqımızın bu fikir, xəyal, arzu-əməl, şeir-sənət incilərini, mədəni sərvətlərini-aşıq poeziyasının gözəl nümunələrini, eləcə də, ustad Aşıq Ələsgərin şeirlərinin o vaxt tapılan, öldə olan qismini kitab halında çap etdirdi. Yeri gəlmişkən demək lazımdır ki, **xalq yaradıcılığı nümunələrinin toplanması, nəşri işində Salman Mümtaz, Əhliman Axundov, Səttar Axundov kimi tədqiqatçı və yazıçılarımızın xidmətləri də az deyildir.** Xalq yaradıcılığının, xüsusilə aşıq poeziyasının, eləcə də, dastanların hərtərəfli öyrənilməsi və tədqiqi sahəsində uzun müddət məşğul olmuş və **dərin tədqiqat əsərləri yaratmış** Həmid Araslı, M. Təhmasib, Ə Qarabağlı, M. İbrahimov, M. Seyidov kimi alimlərimizin, eləcə də, Ə. Axundov, S. Yaqubova, V. Vəliyev, həmçinin Ə. Eldarova, P. Əfəndiyev, İdris İbrahimov kimi tədqiqatçıların, folklorşünasların xidmətləri təqdirəlayiqdir.

Aşıq Ələsgərin şeirləri öz vaxtında kağız-kitabla köçürülmədiyindən, həmişə ağızdan-ağıza, dildən-dilə gəzib dolaşdığından bəzi dəyişikliklərə və təhriflərə məruz qalmışdır. Bu səbəbdən aşıqın kitablarının ilk nəşrləri müəyyən qədər qüsurlu və natamamdır.

Şairin əsərləri 1934-cü ildən 1971-ci ilə kimi ayrıca kitab halında təxminən altı dəfə nəşr olunmuşdur. Müxtəlif illərdə çap olunmuş bu kitabları bir-birilə tutuşdurduqda bunların hər birinin əvvəlkilərdən xeyli fərqli olduğunu görürük.

Biz aşığın kitablarının son iki nəşrini (1956-cı və 1963-cü illərdə çap olunmuş nüsxələri) müqayisə etdikdə görürük ki, birincidə bəzi bəndlər alt-üst getmiş, bəzi misralar isə təhrif olunmuşdur.

Məsələ, kitabın 1956-cı il nəşrində ayrı-ayrı şeirlərdən aşağıdakı bəndlər düşmüşdür:

GƏRAYLILAR ÜZRƏ

"Bilmirəm" rədifli gəraylıda:

Dilbərin qəsdinə girdim,
Ala gözlərini gördüm,
Qövr elədi köhnə dərdim,
Olubdu təzə, bilmirəm.

"Tellərin" rədifli gəraylıda:

Şəkər sözü, şirin dili,
Gümüş bilək, nazik əli,
Axsam, səhər səhər yeli,
Dəyəndə əsə yellərin.

Vəsfinə sözlər yaraşır,
Qolların boynumdan aşır,
Kəklik kimi qaqqıldaşır,
Gəlibdi səsə tellərin.

"Kəklik" rədifli

gəraylıda:

Ovçun bərədə durubdu,
Boynunu sənə burubdu,
Kamanın yaman qurubdu,
Saqın çıxma düzə, kəklik!

Dostdan dostu bu fənd olsun,
Zülf boynuma kəmənd olsun,
Bundan dönən ləvənd olsun,
İlqar qoyaq yaza, kəklik!

"Oldu" rədifli

gəraylıda:

I variant (1956-cı il nəşrində)

Səni məndən ayrı salan,
Filan oğlu filan oldu.

II variant (1963-cü il nəşrində)

İtkin düşdü tülək-tərhan,
Sar da kəklik alan oldu.

QOŞMALAR ÜZRƏ

"Bəyistan" rədifli

qoşmada:

Qəza-qədər məni kəc dolandırar,
Sevgini sevgidən tez usandırar,
Bülbül özün oda salar, yandırar,
Qönçə meylim varsa xara, Bəyistan.

"Qırmızı" rədifli

qoşmada:

Sərrafam, gövhəri kanı itirdim,
Hesabı, dəftəri, sanı itirdim,
Üzün gördüm, din-imanı itirdim,
Çəkdim sinəm üstə dağ qırmızı.

"Dağıstan" rədifli

qoşmada:

Zalım cəllad susayıbdı qanıma,
Bizimki də qalsın haqq divanıma,
Fələk eşq atəşin salıb canıma,
Lazımdı pərvanə nara dolansın.

Aşığın 1956-cı ildə nəşr olunmuş
kitabında "Qız sevnən oğlan"
şeirinin:

Zibil çıxıb uşaqların dizindən,
On beş nökor təmizləməz külünü.

Beyti 1963-cü il nəşrində:

Zibil çıxıb uşaqların dizinə,
Beş on adam arıdanmaz külünü.

kimi verilmişdir.

Biz aşığın kitabının iki nəşrini tutuşdurduğumuz zaman müşahidə olunan qüsurların hamısını burada göstərməyi lazım bilmədik.

1956-cı il nəşrində təxminən 30-a qədər belə müxtəlif səpgili düzəlişlər, təshihlər edildikdən sonra kitab 1963-cü ildə* yenidən nəşr olunmuşdur.

Gətirdiyimiz misallardan görünür ki, Ələsgərin hər bir kitabının yeni nəşri qabaqkı illərə nisbətən şairin yeni tapılmış şeirləri, parçaları hesabına daha da zənginləşir. Eləcə də, səhvən, başqa aşıqların şeirlərində Ələsgərin kitabına düşmüş parçaların çıxarılır, ayrı-ayrı misralar dəqiqləşdirilir. Ona görə də şairin ədəbi irsi, hər bir şeiri əslinə yaxınlaşdıqca daha da büllurlaşır, gözəlləşir. **Bu faydalı yaradıcılıq axtarışında Aşıq Ələsgərin oğlu Aşıq Talibin və nəvəsi İslam Ələsgərovun** zəhməti, köməyi çox qiymətlidir.

***Aşıq Ələsgər.** Tərtib edənləri: **Ə.Axundov, M.H.Təhməsinib. Redaktoru H. Araslı.** Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası. Nizami adına Ədəbiyyat və Dil institutunun nəşri.

Kitabın 1963-cü il nəşri 1956-cı il nəşrinə görə, heç şübhə yoxdur ki, çox zəngin, çox dolğundur. Bununla belə, aşığın bu kitabı barəsində də "tamam təshih edilmiş", "tamam kamil nüsxədir" - demək olmaz! Bu təshih olunmuş şeirlərin bəzilərinin özlərinin də, düzəlişə ehtiyacı vardır. İndiyədək tapılmamış şeirlərin, bəndlərin, misraların əslini aşkara çıxarmaq, kitabın yeni nəşrinə daxil etmək lazım gələcəkdir.

Aşıq Ələsgərin oxucuları günü-gündən artır. Onun şeirlər kitabı dəfələrlə nəşr olunduğuna baxmayaraq satışda bir nüsxəsini belə tapmaq mümkün deyildir, çünki kitabların çapdan çıxdığı ilə satılması bir olur.

Biz inanırıq ki, böyük aşığın, qüdrətli sənətkarın yubiley təntənəsi münasibətilə hazırlanan şeirlər kitabı onun qabaqkı illərdə çap olunmuş kitablarından daha dolğun, daha dəqiq və daha kamil olacaqdır.

ESTETİK İDEALI

Estetik ideal, sadəcə desək, sənətkarın ideal varlığı, həyat həqiqətinə münasibətindən doğur. Şair, aşıq, rəssam və s. sənət adamları ictimai ələmə, məişətə gözəllik qanunlarının tələbləri, hökmləri, müddəaları baxımından yanaşır. **Sənətkarın estetik ideali**, "onun yaşadığı təbiəti, cə-

miyyəti, ictimai zümrələri hal-hazırda necə görür, necə qəbul edir və onların sabahını necə görmək istəyir" suallarına cavab verir. Estetik ideal bütün dövrlər, zamanlar üçün eyni şəkildə, eyni "normada" qalmır, o, tarixi kateqoriyadır. İctimai formasiyaların, siniflər, zümrələr tənasübünün, hadisələrin, vəqəələrin dəyişməsi ilə estetik ideal da dəyişir. Aşıq Ələsgərin əsərləri onun öz zəmanəsinə, həyata münasibətini, gözəlliyi və onun "qanunlarını" necə başa düşdüyünü, şairin estetik idealını açıq-aydın göstərir.

Qocaman aşiq təxminən bir əsr ömür sürmüşdür. Bu uzun dövrün zəngin tarixi hadisələri onun yaradıcılığına bu və ya digər şəkildə öz möhrünü vurmamış deyildir. Buna görə də mövzu cəhətdən onun şeirlərindəki müxtəlifliyi və ziddiyyətləri, xüsusən, ictimai-siyasi motivləri, dövrün öz ziddiyyətləri və xüsusiyyətləri ilə izah etmək lazımdır. Aşıq Ələsgər çox həssas, gözüaçıq, hazırcavab bir şair, dövrünün hadisələrini duyub mənalandıra bilən, mövzularını poetik yüksəkliyə qaldıra bilən qüdrətli sənətkar olmuşdur.

Böyük istedadla, kəserli şeir dilinə sahib olan belə bir sənətkar heç ola bilməzdi ki, bir sıra tarixi hadisələr və uzun illər içərisində yaşadığı feodal-burjua cəmiyyəti haqqında daha tutarlı sözlər deməmiş olsun. Lakin indiyə kimi Aşıq Ələsgərin siyasi ruhda deyilmiş bir çox şeirləri hələ tapılıb üzə

çıxarılmamışdır. Hətta əldə edilmiş qoşmaların çoxunun zamanı və məkanı da bir yerdə qeyd olunmadığından, böyük aşığın simasını tam aydınlığı ilə, hərtərəfli göstərmək müəyyən çətinliklər tələb edir. Bununla belə, Aşıq Ələsgərin toplanmış əsərləri gözdən keçirildikdə aydın görünür ki, o, xalqın həyat və məişətinə çox yaxın, dərdlərinə qəlbən şərik olmuşdur. Ona görə də bəzən bilavasitə, bəzən dolayisilə Azərbaycanda feodal-burjua cəmiyyətinin çirkinliklərini, bəylərin, xanların zülm və əsarətini, molla və ruhanilərin ikiüzlülü-yünü, ailə və məişətdəki nöqsanları, mədəniyyətsizliyi özünə məxsus bir dillə tənqid atəsinə tutmuş, əksinə, xalqın igid oğullarını, gözəl qızlarını, gəlinlərini, yurdunun zəngin təbiətini hərarətli bir qəlblə sevmiş və tərənnüm etmişdir.

Doğrudur, Aşıq Ələsgər öz dövrünün inqilabi ideyalarından, fəhlə hərəkatından çox uzaq olmuş və üsyançı kəndlilərin yerli bəylər və mülkədarlar əleyhinə mübarizəsində bilavasitə iştirak etməmiş, Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulana kimi cəmiyyətin inkişafı, ictimai quruluşda əmələ gələcək böyük dəyişikliyi, tarixin parlaq sabahını, insanların ağ gününü, xoşbəxt gələcəyini qabaqcadan aydın görə bilməmişdir. Lakin bununla belə həssas şair, feodal-burjua cəmiyyəti şəraitində yaşayan zəhmətkeşlərin həddindən ziyadə ağır güzəranını görmüş, mülkədarların, çinovniklərin, bəylərin

qeyri-insani rəftarını, ictimai haqsızlığı, ictimai bərabərsizliyin törətdiyi faciələri dərinə dərk edə bilməmişdir:

**On səkkiz min aləm, yetmiş iki dil,
Ülfət qılır bir bazarın içində.
Kimi al geyinir, tirmə qurşayır,
Kimi ürən gözür qarın içində.**

Aşiq "Olmaz" rədifli bir qoşmasında "varlıqda dost, yoxluqda kənar" olan müxənnətlərdən, "nüt-fədən pak", "loğandan halal" olmayan nacins adamlardan uzaq gözməyi məsləhət bilir. Həmin şeirin son bəndində belə deyir:

**Ələsgər, mətləbin xudadan istə,
Kərəm olmaz müxənnəsdə, nakəsdə,
Bəylik, göylük, səylik olan məclisdə,
Qalma, orda xeyir, bərəkət olmaz**

Aşığın dövründən narazılıq və şikayəti təxminən 1900-cü illərdə dediyi "Çəkirsən" rədifli bir qoşmasında daha aydın ifadə olunmuşdur. O, bu şeiri təxminən 80 il yaşadıqdan, müxtəlif hadisələr müşahidə etdikdən, zəmanə (*dövr*) haqqında müəyyən bir nəticəyə gəldikdən sonra demişdir:

**Müxənnət zəmanə, bimürvət fələk,
Şamı sübhə, sübhü şama çəkirsən.
Ləhzədə açırsan min cürə kələk,
Gah pozursan, gah nizama çəkirsən.**

"Tərəqqi, tənəzzül kəməncəsini" gah zilə, gah bəmə çəkən, ləhzədə min cür kələk açan, xalqın toy məclislərini yasa döndərən "müxənnət zəmanədə" adamların cəmiyyətdəki mövqeləri onların istedad və qabiliyyətinə görə deyildi. Çox zaman heç bir bacarıq və qabiliyyətə malik olmayanlar öz malına, dövlətinə, "əslinə-nəslinə görə" böyük qulluq və ixtiyar sahibi olur, yüksək mövqə tutur, başa keçirdirlər. Ona görə də aşiq feodal-burjua dünyasındakı bu ictimai haqsızlığı kəskin tənqid edərək demişdir:

**Bəhram olsun təqdir, pozulsun yazı,
Bu qurğuya heç kim olmaz irazi,
Eşşəyə cullayıb əbrü-ətlazi,
Köhlən deyib şahlıq dama çəkirsən.**

Ələsgər ömrünün axırına yaxın "koxalar-katdalar", "mollalar-qazılar", "quldurlar-qoçular" mühitində gördüyü özbaşnalıqları yenidən ifşa etmişdir. Aşiq "Çıxıbdı" rədifli, dərin mənalı, məzmunlu bir qoşmasında yaradıcılığının ilk dövrlərində köhnə dünya haqqında bəzən ehtiyatla, bəzən öteri ştrixlər halında dediyi fikirləri, şikayət və etirazları, elə bil ki, yekunlaşdırmış, "ağalar", "bəylər" dünyasının kəskin tənqidini vermişdir:

**Qoçular, quldurlar qatar taxırlar,
Fağır-füqərəyə yan-yan baxırlar,
Kimi istəsələr vurur, yıxırlar,
Bəşətanın çatacağı çıxıbdı.**

Pristav, naçalnik gələndə kəndə,
Obanı-öymağı vururlar bəndə.
Xərac üstə çoxu düşdü kəməndə,
Qamçıda belinin qatı çıxıbdı.

Gəzirlər havalı ağalar bəylər,
Çalışır qan-tərdə naxırçı, nökrər,
Müxtəsəri deyir aşiq Ələsgər,
Kovxanın, katdanın zati çıxıbdı.

Həmcə çox kiçik olan bu qoşmada (*beş bəndən ibarətdir*) qüdrətli şair köhnə kəndin ağır həyat və məişətdən unudulmaz bir epizod vermişdir.

Fağır-füqəralar qan-tər içində çalışır, nökrələr, naxırçılar zəhmət çəkər, ağalar, bəylər isə havalı gözər, qoçular, quldurlar qatar taxar, beşatan gözdirər, istədikləri zaman günahsızları vurub-yıxardılar. Kəndə gələn naçalniklər, pristavlar da qanun-qayda qoymaq, asayiş yaratmaq əvəzinə, vergi, xərac üstündə zəhmətkeş kəndliləri qamçılıdığını, "ali siniflər" tərəfindən amansızcasına əzildiklərini, köhnə kəndin realistik səhnələrini görürük.

Ağaların, bəylərin, oyanların ağır zülm və əsarətinə, qeyri-insani rəftarına qarşı çıxanlar və ya etiraz edənlər çox ciddi surətdə təqib olunurdular. Demokratik ruhlu, açıq fikirli sayıq adamlar ya həbsə alınır, ya uzaq yerlərə sürgün edilir, ya da ölüm cəzasına məhkum olunurdular.

Çox zaman bu "günahkarlar" belə bir aqibətdən qurtarmaq üçün, istər-istəməz, çöllərə düşür, qaçaq halında yaşamağa olurdular. Söz yox ki, bu "qaçaqlar" camaat, el əleyhinə deyil, pristavlar, naçalniklər, çinovniklər əleyhinə vuruşurdular. Ona görə də camaat, el bu cür "qaçaqları" imkan tapdıqca saxlayır, ələ verməyir, onlara mənəvi dayaq olur, öz mahnı və tərifləri ilə o igidləri çinovniklər əleyhinə daha da ruhlandırır.

Aşiq Ələsgər "Dəli Alı" rədifli qoşmasında:

**Gün kimi ələmi tutubdur adın,
İyidlər sultanı, xanı Dəli Alı ***

deyə tufənginin gülləsi daşa işləyən, "yüz düşməni tək qaytaran" Dəli Alının hər yanı tutan şöhrətindən, qubernatları vahiməyə salan, naçalnikləri titrədən hünərindən çox məftunluqla danışır:

**Süzəni götürüb minəndə ata,
Fələk əhsən deyir boya-büsata,
Nərə çəkib təpinəndə saldata,
Sel kimi axıdır qanı Dəli Alı.**

Aşiq Ələsgər "Dəli Alı" rədifli qoşmasında, "Kimi", "Deyin" rədifli müxəmməslərində Dəli Alını və onun başının adamlarını, yaxın dostlarını tərif etdiyi zaman onlara aydın bir cəbhədən, xalq

* **Oxunanda Dələh oxunur.**

cəbhəsindən, el cəbhəsindən yanaşmışdır. Bu müxəmməslərdə aşiq Dəli Alının və onun dəstəsində iştirak edən adamların qoçaqlığından fəxrlə danışır:

Dəli Alı bir södd açıb,

Sah Abbas dövrəm kimi...

Göründüyü kimi, Aşiq Ələsgər Dəli Alını, onun başının igidlərini və yığıncaqlarını, toylarını ürəklə tərif etmişdir. Söz yox ki, aşiq daha bir çox məclislərə düşmüş, daha bir-çox adamlarla tanış olmuşdur.

Sual olunur, o, tanış olduğu hər adamı tərif etmişdirmi?

Əlbəttə, yox! Onun fikrincə, aşiq, *"xalqa həqiqətdən mətləb qandırması", "danışdığı sözün qiymətini bilməlidir", "el içində pak oturub pak durmalı" dır. O, şəxsiyyətində üç məfhumu (bəylik, göylük, saylik) birləşdirən adamlardan uzaq olmağı tələq edir. Çünki zülmkarlıq, xəsislik, ağılsızlıq hökm sürən məclisdən heç bir fayda əxz oluna bilməz. Ələsgər yeri düşdükcə tüfeylilərin, müftəxorların və eləcə də başqa mənfəətli şəxslərin konkret prototiplərini nişan alıb cürütlə satıra atəşinə tutmuş, onları, necə deyirlər, "rüsveyi-cahan" etmişdir.*

Aşiq Ələsgəri ateist, etiqadsız hesab etmək düzgün olmazdı. Eləcə də, qədim aşiq şeir dilinə çoxdan düşmüş dini ifadə, təşbih və istiarələrdən istifadə etdiyinə görə onu mömin, dindar saymaq da səhv olardı.

Ələsgər şeirlərində, kəskin həvələrində yalnız dini təbliğatçıları, ruhaniləri, mollaları, qazıları möhkəm qırmanclamışdır. "Çıxıbdı", "Görmədim", "Mollalar", "Eyləyək" rədifli qoşma və müxəmməsləri buna aydın misal ola bilər. "Söyüd ağacı kimi bar verməyən", "doğru-dürüst etibar olmayan", "xain", "yalançı" və soyğunçu mollalar haqqında aşiq belə deyir:

**Yoxsulun malını halal bilərsiz,
Şeytani-ləindən mətləb dilərsiz,
Əskik danışarsız, artıq gülərsiz,
Namus-qeyrətiniz, arınız olmaz.**

Ələsgər "Çıxıbdı", "Olmaz" rədifli qoşmalarında olduğu kimi, "Mollalar", "Eyləyək" rədifli satirik müxəmməslərində də mollaları, qazıları, keşisləri əsaslı surətdə ifşa etmişdir. Öyninə əba geyib, belinə qurşaq bağlayıb, başına da əmmamə qoyub, bir sözlə, öz cildini dəyişib, İran zəhmətkeşlərini soyub, sonra da Azərbaycana keçən bu "şeyx nəsrullalar" haqqında "Mollalar" rədifli müxəmməsinin bir yerində aşiq belə deyir:

**İrandan adlayan molla,
Avam tapıb göycəlini,
Adını binamaz qoyub,
Kəsir kasıbın əlini.
Urzunu halal bilir,
Qəzayla yeyir malını...**

Harada bir göyçək arvad görəndə onun telindən qoparıb cadu yazan, harada bir vay səsi eşidəndə oraya "quzğun kimi qanad çalan", "xeyrat aşına yı-ğışan" mollaların, qazıların fırldaq və cəfəngiyatı haqqında aşıq xəbərdirlik edərək:

**Eşidin, ay camaat,
Olmayın onlara tabı.**

deyər xalqı gözüaşıq və sərvaxt olmağa çağırır. "Çıxıbdır" rədifli qoşmasının bir bəndində ruhani-lərin köhnə zamanda xalqın başına gətirdiyi oyun-ları acı-acı sadalayır:

**Əlimizi aparıbdır sərt ayaz,
Ruzumuz olubdur gündən-günə az,
Molla şeytan olub, axund şeydbaz,
Məşədi, kəlvayı lotu çıxıbdı.**

Doğrudur, keçmiş aşıqlar mollaları, qazıları Ələsgərə qədər də tənqid etmişlər, lakin onların heç biri bu fırldaqçıları Ələsgər kimi belə açıq-ay-dın, belə kəskin və qətiyyətlə ifşa hədəfinə çevir-məmişdir.

"Xəbərin varmı?" rədifli və "Qərib-qürbət eldə qız sevən oğlan" mısrası ilə başlanan həcv-lər, qoca aşıqların dediyinə görə, Ələsgərin bila-vasitə öz ailə həyatı ilə bağlıdır. Aşıq gələn elçi-lərə qızını tərif etmək əvəzinə belə demişdir:

**Qərib-qürbət eldə qız sevən oğlan,
Yaxın qonşusundan soruş halını.
Qulluğa buyursan, qulluğa getməz,
Tanrı qırsın qız doğanın belini.**

**Doqquz aydı düşüb çuxanın bəhsi,
Beş aydan bir gəlir cəhrənin səsi,
Paslambdı iyi, çıxmır düyçəsi,
Küllüklərdə gəzir corab milini.**

Yaxud, həmişə başqalarına gözəlləmələr qoşan Ələsgərdən öz arvadı tərifnamə umarkən aşıq za-rafatyana belə demişdir.

**O zaman ki, gəldin bizə,
Mail olduq ala gözə,
Zibilin çıxıbdı dıza,
Külündən xəbərin varmı?**

Ələsgərin ailə həyatı ilə, tərcümeçi-halı ilə bi-lavasitə bağlı olsa da, olmasa da bu şeirlərdə tən-qid edilən məişət tərzi yalnız bir-iki ailəyə məxsus deyil, cəmiyyətdə, bir çox köhnə kəndli ailələri üçün tipikdir. Yumoristik ruhda yazılmış həmin parçalarda aşıq ayrı-ayrı məsələlərə də toxunmuşdur. Lakin o, əsasən ailədə, məişətdə müşahidə et-diyi natəmizliyi və səliqəsizliyi tənqiddə tutmuşdur.

Köhnə həyat, məişət tərzi, əxlaq və rəftar nor-maları, aşığın yuxarıda haqqında danışdığımız şeir-lərində olduğu kimi, "Hayıfsan", "Danışma" rədif-

li qoşmalarında da tənqid edilmişdir. Bu qoşmalar-da istifadə edilən bədii vasitələr-dil, ifadə, təşbih və s. nöqsanları tənqid üçün müəyyən gülüş doğur-sa da, həmin şeirlərin ahəngi mülayim və yumşaq-dır. Bunun əksinə, aşığın satirik şeirlərinin intona-siyası olduqca ciddi, dili olduqca kəskindir. Bura-da istifadə olunan bədii vasitələr, oxucuda tənqid obyektinə qarşı sadəcə gülüş deyil, cyni zamanda, kin və qəzəb hissləri doğurur. ("*Mollalar*", "*Eyləyək*", "*Şair Nağı*" rədifli həcvlərində gördüyümüz kimi).

El sənətkarlarının, aşığın ictimai mövqeyi, məsuliyəti, tərbiyəçi olmaq borcu Aşıq Ələsgərin us-tadnamələrində öz parlaq ifadəsini tapmışdır. O, aşığın el içində özünü aparmaq qaydaları, nümunə-vi davranışı və mədəniyyəti barəsində elə səmi-miyyətlə söhbət açır ki, bununla onun da öz mənə-vi zənginliyinə, estetik idealına, humanizminə dair oxucu və dinləyicidə müəyyən təsəvvür oyadır. Lovgallıq əleyhinə deyilmiş, humanist fikirlər, insa-ni rəftar təbliğ edən bir ustadnaməsində oxuyuruq:

**Can deməklə candan can əşki olmaz,
Məhəbbət artırır, mehriban eylər.
Çor deməyin nəfi nədir dünyada?-
Abad könül yıxar, pərişan eylər.**

Aşıq öz ustadnamələrinin birində, mərifətli ol-mağı insanlığın əsas şərtlərindən biri hesab edərək yazır:

**Arif məclisində bir söz söylərəm-
Nə hədyan, nə çəşqin, nə qələt olmaz.
Nütfədən pak olan, loğmadan halal,
Mərifət elmində nabələd olmaz.**

Aşığın çox zaman sadəcə nəsihətəməz didak-tik şeirlər təsiri bağışlayan ustadnamələri əslin-də fəlsəfi şeirlərdir. Biz bu şeirlərdə həyat, sənət, dostluq, igidlik, dünya-ələm və i.a. haqda ümumi-ləşmiş, hökmələr halına gəlmiş fikir və mülahizələ-rə təsadüf edirik.

Aşıq Ələsgər xalq poeziyasının

**qoşma,
gəraylı,
təcnis,
ustadnamə,
deyişmə,**

bağlama və s. kimi zəngin şeir şəkilləri və baş-qa xüsusiyyətlərindən nəinki bacarıqla bəhrələnm-iş, hətta özü yaradıcı bir sənətkar olaraq bu for-maları müəyyən dərəcədə inkişaf etdirmişdir.

Ələsgərin zəngin, rəngarəng yaradıcılıq xəzi-nəsində qoşmalar çox geniş yer tutur. Bu qoşma-ların bir qismi, yuxarıda göstərdiyimiz kimi, ictimai-siyasi mahiyyət daşıyan şeirlər, tərifi, tərən-nüm, tənqid və həcvlərdir; qalanı demək olar ki, məhəbbət lirikasına həsr edilmişdir.

AŞIQ ƏLƏSGƏRİN MƏHƏBBƏT LİRİKASI

Aşiq Ələsgərin aşiqanə şeirlərinin əksəriyyətini şərh və izah etmək çox çətindir. Çünki bu şeirlərin çoxunda konkret zaman və məkan daxilində baş verən müəyyən hadisə və iş deyil, ümumiyyətlə ürək döyüntüləri, hisslər, həyəcanlar ifadə olunur. Bununla belə, bu maraqlı və hərtərəfli lirika xüsusunda bəzi mülahizələr söyləmək olar. Məhəbbət lirikası Aşiq Ələsgər yaradıcılığının ən zəngin və qüvvətli qolunu təşkil edir.

Deyərlər ki, Ələsgər cavan ikən öz kəndlərində Səhnəbanı adlı bir qızı sevmişdir. Lakin o qızı, muzdurluq edən Ələsgərə deyil, varı-dövləti, adı-sanı olan bir başqasına əvə vermişlər. Bu əhvalat Ələsgəri uzun müddət kədərləndirmişdir. Aşiq Ələsgərin bir sıra gözəl şeirləri onun bu şəxsi eşq-məhəbbət macərəsi ilə bilavasitə əlaqədar deyilmişdir.

Qalan aşiqanə qoşmalarının bir qismi də eldə-obada seçilən konkret gözəllərin tərifinə, digər qismi isə aşiq poeziyasında ənənə halına gəlmiş mövzulara, ümumiyyətlə sevgiyə, qız-gəlin, insan və təbiət gözəlliyinə həsr edilmişdir. Bu qoşmalar içində insan qəlbinin tam dərinliklərinə qədər işləyən, oxucusunu bəzən coşduran, valch edən, bəzən də kədərləndirən olduqca mənalı və şirin şeirlər vardır.

Aşiq Ələsgər məhəbbət lirikasının ölməz nümunələrini yaratmışdır. Bu cəhətdən mübaligəsiz desək, yazılı ədəbiyyatımızda Vaqif hansı mövqeyi tutursa, Ələsgər də aşiq poeziyasında həmin mövqeyi tutur.

Vaqif ənənəsinin bir sıra xüsusiyyətləri aşığın şeirlərində, xüsusən gözəlləmələrində açıq-aşkar hiss olunmaqdadır. Onun tərənnüm etdiyi gözəllər sənətkarın incə müşahidəsi nəticəsində eldə-obada, toylarda, nişanlarda və başqa şənliklərdə rast gəldiyi qızlar, gəlinlərdir.

"Bir gözəl görmüşəm Çayqılınclıda" mısrası ilə başlanan qoşmasında, "Çıxdınız qarşıma dəstə gözəllər" rədifli şeirində adları çəkilən Minəş, Əsli, Güllü, Pərzad, Göhər, eləcə də, digər qoşmalarında rast gəldiyimiz Kəklik, Gülxanım, Qəmər, Maral, Ceyran, Bəyistan, Səlbi, Güləndam, Gülpəri, Müşgünaz, Telli, Xurşud, Şəkər, Mələk, Pəri, Həcər, Yctər, Gilas... öz zahiri və batini gözəlliyi ilə aşığın diqqətini cəlb edən konkret şəxslərdir. Bunların bəziləri hal-hazırda yaşayır.

Aşiq Ələsgər görüb tanış olduğu el gözəllərinin hər birinin özünə məxsus libasını, hərəkətini, davranışını və bir sıra gözəl məziyyətlərini real boyalarla, yüksək estetik zövqlə tərənnüm etmişdir.

Aşiq tərif etdiyi qızların şuxluq və incəliyini, gəlinlərin mələhət və gözəlliyini nəinki olduğu kimi verə bilmiş, hətta onları bəzən yüksəltmiş,

müəyyən dərəcədə "ilahiləşdirmişdir".

**Dodağın qönçədi, dişlərin sədəf,
Qaşların qüdrətdən qara, Bəyistan!
Gəl elə süzdürmə ala gözləri,
Vurma ürəklərə yara, Bəyistan!**

Yaxud aşığın məşhur "Sarı köynək" rədifi qoşmasını nəzər salaq:

**Cilvələnilib nə qarşımda durubsan,
Anam sənə qurban, ay sarı köynək!
Mələksən çıxıbsan cənnət bağından,
Heç kəs olmaz sana tay, sarı köynək!**

Yaxud da, bu cəhətdən, aşıqların sevə-sevə oxuduqları "Müşgünaz" rədifi qoşmasına diqqət yetirək:

**Səhər çağı mah camalın görəndə,
Xəstə könüm gəldi saza, Müşgünaz!
Sona tək silkinib gərdən çəkəndə,
Bənzəyirsən quba-qaza, Müşgünaz!**

Aşıq Ələsgər məhəbbət lirikasında, ictimai motivləri gücləndirməkdə, qıza, qadına feodal münasibətin doğurduğu fəlakətləri, iztirabları ifadə etməkdə aşıq sələflərindən çox-çox irəliyə getmişdir:

**Gövhər qalıb qədərbilməz əlində,
Tərflan olub sar əlinin dustağı.**

deyərek məhəbbətsiz nigahın acı nəticəsini yana-yana söyləmişdir.

Aşığın Səhnəbanı əhvalatı ilə əlaqədar, deyişmə tərzində:

**-Söylə, qasid, müxtəsəri-vəssalam,
Ərzimi canana dedin, nə dedi?
Bülbül tək asmana yetişib nalam,
Səhni-gülüstanə dedin, nə dedi?**

bəndi ilə başlanan bir şeirinə "qasidin" (*Zöhrə-nin*) cavabı şəkildə söylədiyi qoşması bu cəhətdən daha maraqlıdır:

**-Gedib ərzi-hahn yara söylədim,
İnciməsin məndən canana,-dedi.
Zülm əliylə məni yada verdilər,
Viran qalısın belə zəmanə,-dedi.**

Göründüyü üzrə Zöhrə "qasid", aşığın sevgilisinin yanından kədərli bir xəbərlə qayıtmışdır. Qız, istəklişi aşığa yox, zorla başqasına verildiyindən şikayətlənmiş, "viran qalmış zamanaya" qarışıqlar yağdırmışlar:

**-Seyrağıblar arahğı qatdılar,
Zülm ilə boynuma kəmənd atdılar.
Atam-anam məni pula satdılar,
Onlar yetişməsin imana-dedi.**

**Zöhrəyəm, sinəmdə dərdü-qəm çoxdu,
Üstümə tökülən peykandı, oxdu,**

**Dünyada ədalət, haq-divan yoxdu,
Yetirə dərdimi dərməna-dedi.**

Baxın, bu iki-üç bəndlik şeirdə nə qədər şikayət, nə qədər ürək ağrısı, nə qədər dərd, ələm vardır. Həqiqi şeir dili ilə deyilmiş bu odlu misralar-gənclik arzuları puç olmuş, öziz sevgilisi ad-sana, vara-dövlətə satılmış, eşqi-məhəbbəti ayaqlar altında tapdanmış dərdli bir aşığın köhnə dünyadan, "viran qalmış zamanadan" dərin narazılığı, şikayətidir.

Yeri gəlmişkən demək lazımdır ki, şəxsi eşq və məhəbbət macərası ilə əlaqədar qoşmalarında belə, aşığın öz istəklisindən etdiyi giley-güzardan çox "*adil divan bu yerlərdə tapılmaz*", "*ya bəxt yatıb, ya zamana dönübdür*" deyərək onun öz dövründən şikayət və narazılıq etdiyini görürük. Bu səbəbdən belə aşıqanə qoşmalarını aşığın yalnız şəxsi, intim hisslərinin ifadəsi hesab etmək doğru olmazdı.

Doğrudur, Aşıq Ələsgər uzun müddət Səhnəbənini unutmamış, onun haqqında dərdli şeirlər söyləmişdir. Bununla belə, puça çıxmış arzusu, nakam eşqi onu ruhdan sala bilməmiş, aşığın öz yurduna, xalqına böyük ümid və məhəbbətini sarsıda bilməmişdir.

Ələsgərin sözləri nə qədər qanadlıdırsa da onun könlü doğma torpağa möhkəm bağlı olmuşdur.

**İstəsən ki, Ələsgəri görəsən,
Göycə mahalıdır, mahalım mənim! -**

sözlərini aşiq boş yerə deməmişdir. Onun qəlbi "kamalından mərifət dərsi aldığı" xalqa, qucağında yaşadığı ana torpağa və bu torpağın uca dağlarına hörmət və minnətdarlıq hissləri ilə doludur.

**Yayda yaylağımdı, qışda ovlağım,
Yazda seyrəngahım bu dağlar mənim.**

Ustad aşiq təbiət gözəlliyini xüsusi bir məhəbbətlə tərənnüm etmişdir. Onun şeirlərində başı qarlı dağların təmiz havası, yaşıl yaylaqların füsunkar mənzərəsi, ağ çayların şırlıtısı, güllərin, çiçəklərin ətri və tərəvəti duyulur:

**Bahar fəslı yaz ayları gələndə,
Süsənlı, sünbüllü, laləlı dağlar.**

**... Xəstə üçün tərəsində qar olur,
Hər cür çiçək açır, lələzar olur.
Çəşməsindən abi-həyat car olur,
Dağıdır möhnəti, mələlı dağlar.**

Yuxarıda gətirdiyimiz misallardan bir daha aydın olur ki, humanist şair dünyada haqq-ədalət, həyatda doğruluq-düzlük, bərabərlik görmək, hər şeyi gözəl, məzmunlu-mənalı görmək, "məcazi" görmək istəmişdir.

ƏLƏSGƏRİN ESTETİK

İDEALI:

Birinci - təbiət gözəlliyi (*qışın, yazın, dağın, aranın*), yaşadığı və mənən bağlı olduğu torpağın tərənnumü.

İkinci - insanın fiziki, zahiri gözəlliyi, eləcə də, batini (*yəni mənəvi*) gözəlliyi və bunların tərənnumü.

Üçüncü - insanın etibar, sədaqət, dostluq, ədalət, mərifət kimi bəşəri məziyyət və keyfiyyətlərinin gözəlliyi və bunların tərənnumü.

Dördüncü - əmək adamlarının, yoxsul kəndlilərin öz haqqını-muzdunu almaq, azadlığını, ixtiyarını qazanmaq üçün mübarizə edənlərin, hünər, cəsarət göstərənlərin tərif, tərənnumü və s. Bunlar böyük şairin, ustad aşığın həyata poetik baxışının, estetik idealının ünsürləri, ayrılmaz hissələridir.

POETİKASI

Ələsgərin şeirləri nə səbəbə belə güclü, belə təsirlidir? Bu suala dərhal cavab verirlər ki, Ələsgər böyük fitri istedadla malik olmuşdur.

Doğrudur Ələsgər fəvqəladə istedadlı olan sənətkar idi. Onun nadir qabiliyyətini, məhərətinə inkar edən bir alim, bir yazıçı, bir qələm əhli, tapılmaz. Lakin fitri istedad hər hansı bir yaradıcılıqda, eləcə də Ələsgər yaradıcılığında yüksəlişin, böyüklüyün yeganə səbəbi deyildir. Fitri istedad insanın tərəqqi və inkişafı üçün başlıca səbəb olsa da o, böyük bir yaradıcılığın bütün suallarına və tələblərinə cavab vermir.

Ələsgərin müasirlərindən fitri istedadla malik aşıqlar az deyildi. Bununla belə, onların heç biri Aşıq Ələsgər səviyyəsinə qalxa bilmədi. Sənətkarın tərəqqi və inkişafında fitri istedad və qabiliyyətlə yanaşı bir sıra başqa səbəblər və amillər də mühüm rol oynayır. Öz sənətini dəridən sevmək, ona sahib olmaq, hakim olmaq və bu yolda yorulmadan səy göstərmək, ömür-gün qoymaq da çox vacib şərtidir.

Ələsgər yaradıcılığı, dediyimiz kimi, öz köklərilə zəngin xalq sənətinə, xüsusən aşiq poeziyasına üzvü surətdə bağlıdır. Həssas aşiq xalqımızın dərin kamalından, müdrik ağılından, incə zövqündən ustalıqla bəhrələnmiş, özündən qabaq yaranmış

zəngin ədəbi-bədii irsi dərindən öyrənmiş və ondan yaradıcılıq məharətilə istifadə etmişdir.

Müasir aşıqlarımızın istifadə etdikləri şeir növləri (şəkilləri), tərzləri və motivlərinin bir çoxu Aşıq Ələsgərə qədər də vardı. Hətta onların bəzilərindən Qurbani, Abbas Tufarqanlı, Xəstə Qasım kimi qədim və ustad aşıqlarımız istifadə etmiş, lirikanın, aşıqanə şeirlərin gözəl nümunələrini yaratmışlar. Hələ, çox güman ki, adlarını çəkdiyimiz klassik aşıqlara - şairlərə qədər də xalq şeiri ruhunda gözəl şeirlər yazan, şirin mahnılar deyən aşıq və şairlərimiz olmuşdur. Yoxsa birdən-birə Qurbani kimi, Abbas Tufarqanlı kimi ustad aşıqlar, kamil şairlər yetişə bilməzdi.

Aşıq Ələsgər qədimdə şair və aşıqlarımızın əsrlərdən bəri yaratdıqları sənət xəzinəsində, çox zəngin və rəngarəng şeir incilərindən-növlərindən, tərzlərindən bir zaman bəhrələnməmiş və öyrənmiş olsa da, sonralar özü bu növlərin və tərzlərin hər birini sənətkarlıqla işləmiş, məharətlə inkişaf etdirmiş, onları yeni və yüksək bir pilləyə qaldırmışdır.

Böyük şair Ələsgərin qeyri-adi istedadı, özünə xas bədii təfəkkürü, güclü məntiqi, parlaq obrazlar sistemi, səlis bədii dili, şeirlərindəki misilsiz ifadə aydınlığı, gözəlliyi və bu kimi digər səciyyəvi məziyyətləri onu özündən qabaq və sonra gəlmiş aşıqlardan tamamilə fərqləndirir.

Ələsgər öz dövrünün çox bilikli, məlumatlı adamı, ustad aşığı, qüdrətli şairi idi.

Əlbəttə, onun bilik-məlumat mənbəyi təkcə yaşadığı mühit - Göyçə mahalı (və *Göyçə aşıqları*), eləcə də, səfər etdiyi başqa mahallar, başqa obalar, oymaqlar deyildi, bir də qədim kitablardı. Ələsgərin el şairlərini, müdrik qocaları, təcrübəli aşıqları çox maraqla dinlədiyini, savadlı dostlarına, tanışlarına maraqlı kitabları oxudub diqqətlə qulaq asdığını, onlardan eşqlə, həvəslə öyrəndiyini söyləyirlər

Aşıq Ələsgəri şəxsən dəfələrlə görmüş və onu yaxşı tanıyan Aşıq Şəmsir deyir ki, *"Aşıq Ələsgər atamla (Ağdabanlı şair Qurbanla) yaxın dost idi. O tez-tez bizə gələrdi, atamla məhrabanlıqla görüşərdi, sızdan sözdən səmimi, şirin söhbətlər edərdi. Ələsgər atama o dövrün maraqlı hesab olunan kitablarından oxudardı, onu çox maraqla dinləyərdi. Sonra da onları oxunan kitablar, şeirlər və havalar haqda söhbət açardılar.*

Ələsgər dövrünün olduqca bilikli, məlumatlı adamı, ustad aşığı, böyük sənətkarı idi. Bununla belə, o yenə də öyrənməyə, öz bilik və məlumatını artırmağa çalışırdı"

Doğrudur, Aşıq Ələsgər öyrənirdi, həm də çox şey və mətənatlə ... Ancaq onun "təhsil proqramı" yalnız bu deyünlərdən ibarət deyildi, daha geniş və daha dərin idi. Biz böyük sənətkarın çox məharətlə istifadə etdiyi bütün şeir formaları və bədii irsinin bir çox özünə xas poetik cəhətləri, xüsusiyyətləri

yötləri üzərində ətraflı dayanmaq imkanına malik deyilik. Bu kitabçanın qabaqkı fəsillərində şeir şəkillərinin bəzilərinə aid şairin əsərlərindən bəndlər, misallar gətirmiş, fikir və mülahizəmizi qismən söyləmişik. İndi aşığın dil, üslub, saz-söz sənəti, şeir şəkilləri və tərzləri kimi bir sıra əlaqədar məsələlər üzərində müxtəsər də olsa dayanmağı lazım bilirlik.

Aşıq Ələsgər şeirlərinin poetik xüsusiyyətləri haqqında danışmadan qabaq "dərslər" və "tərzlər" haqqında bir-iki söz demək istərdik.

ASIQ POEZİYASINDA "DƏRSLƏR" VƏ "TƏRZLƏR"

Aşıq poeziyasında şeir şəkilləri ilə yanaşı "dərslər" və "tərzlər" dəxi vardır. Şeir formaları (*şəkilləri*) haqqında söhbət edəndə, təəssüf ki, "dərslər" və "tərzlər" də buraya daxil edirlər. Bu, əlbəttə, düz deyildir. "Dərslər" və "tərzlər" şeirin şəkli xüsusiyyətlərinə, (*vəzninə, qafiyəsinə, misraların, bəndlərin düzülüşünə və s.*) aid deyil, məzmununa, mənanaya, bunların ifadə və ifadə olunmasına aiddir. Aşıq sənəti ilə bilavasitə əlaqədar olan həmin məfhumların mahiyyəti nədən ibarətdir?

DƏRSLƏR:

1. Dərsi-ədəb (*aşığın davranışı, ədəb-ərkan gözləməsi, həyatda və məclisdə oturuşu-duruşu ilə nümunə göstərmək üçün əxz etdiyi əxlaqi vərdişlərin nümayişi*).

2. Dərsi-idrak (*dünyanı necə dərk etmək, necə başa düşmək? Bəzi nəsihətəməz şeirləri, ustadnamələri və fəlsəfi şeirləri buna misal göstərmək olar*).

3. Dərsi-imtahan (*deyişmələr, bağlamalar, qfıl bəndlər və s.*)

TƏRZLƏR:

1. Tərzi-hərəkət (*aşıq mahnılarının, xüsusən, dastanların ifasında öz hərəkətlərini ayırı-ayrı səhnələrə, epizodlara görə qurmalı, uyğunlaşdırılmalıdır*).

2. Tərzi-ifadə (*aşıq mahnılarının, dastanların mövzularına, səhnələrinə münasib hava (musiqi), ahəng seçilməlidir*).

3. Tərzi-zinət (*buna aşıqlar "bəzək", yaxud "xal" da deyirlər. "Bəzək" sözləri yerində işləndiyi zaman mahnılara şirinlik gətirir. Lakin bəzən çalınan hava ilə oxunan söz arasında müəyyən uyğunsuzluq olur. Aşıqlar bu uyğunsuzluq duyulmasını deyər "körpə quzu", "dəli ceyran", "alagöz maral", "dərdin alım", "qurban olum" və i. a. kimi köhnəlmiş "bəzək" sözlərdən istifadə edirlər. Belələri haqqında xalqın belə bir kəlamı var: Aşığın sözü qurtaranda "neynim-neynim" deyər*).

Gözəlləmələrə, lirik şeirlərə, mahnılara münasib "xallar", "bözək" sözləri vuruş səhnələrində, davamın-dalaşın qızğın yerində (*deyəək ki, "cəngi", "misri" havaları çalınıb oxunduğu zaman*) istifadə edilərsə güllüş doğura bilər. Mübarizə səhnələrinə ayrı, münasib "xallar", "bözək" sözləri seçmək gərəkdir!

Yeri gəlmişkən demək lazımdır ki, aşıqların şeirlərini şairlərin şeirlərindən fərqləndirən başlıca şərt qoşma, gəraylı, müxəmməs və s. formalardan istifadə olunması deyil (*bu formalardan şairlərimizin əksəriyyəti də istifadə etmişdir*), aşıqların eyni zamanda, bu "dərslər"dən və "tərzlər"dən bəhrələnmə yerinə görə bunları bolluca tətbiq etməlidir.

Biz Aşiq Ələsgərin zəngin və qiymətli şeir irsi əsasında onun çox dərin, çox mənalı dərslərini həvəslə öyrənirik. Şeir-sənət əhlini uzun müddət heyran qoyan bu "dərslər" yüzlərcə aşğın ədəb-örkan, əql-kəmal və mərifət dərsi olmuşdur. Lakin böyük aşğın ifadəçilik sənətini-onun müxtəlif tərzlərdən necə istifadə etdiyini yaxşı bilmirik.

Təəssüf ki, bu xüsusda müasirlərinin yazılı məlumatı, izahatı, yaxud bu gözəl sənətin cüzi hissəsini əbədiləşdirən bir kino kadri çəkilib yadigar qalmamışdır. Biz qoca aşıqlardan onun yalnız incə, zəl və məlahətli səsi olduğunu, çanağı bütöv yonulmuş sazını solaxay tutduğunu və gözəl havalər çalib-oxuduğunu eşitmişik.

ÜSLUBLARI

Üslublar haqqında iki söz. Ədəbiyyatşünaslarımız çoxdan bəri "el ədəbiyyatı", "el şairləri", "klassik şairlər", "aşiq üslubu", "aşiq üslubunda yazan şairlər" kimi ifadə və terminlərdən istifadə edirlər. Doğrudur, çoxdan bəri elmi dilimizə düşmüş bu terminlər, əsasən, hansı şairin hansı vəzn-lərdən, şeir formalarından, yazı və ifadə tərzlərindən istifadə etdiyi barədə ilk məlumat verməkdə bizə kömək edir. Lakin bu məlumat və "müəyyənlik" hər bir aşiq və şair yaradıcılığının yalnız zahir-i cəhətlərini, şəkli cəhətlərini müəyyən edir. "Aşiq şeiri", "aşiq üslubu" deyəndə, adətən, aşıqlarımızın qoşma, gəraylı və i. a. şeir şəkillərindən istifadə etdiklərini nəzərə alırlar.

Yeri gəlmişkən demək lazımdır ki, bu bədii formaları, şeir şəkillərini yalnız aşıqlar yaratmamışlar, həm də bunlardan yalnız aşıqlar istifadə etməirlər. Bu formalardan şairlərimizin əksəriyyəti istifadə etmişlər və indi də bunların bir çoxundan istifadə edirlər. Səhvən təsəvvür edilən bu vahid "aşiq üslubu" təkcə "aşğın üslubu" deyildir, həmin şeir şəkilləri təkcə aşıqlara məxsus deyildir. Bu, əslində bizim milli şeir formamızdır.

Ona görə də bu terminlər çox şortidir. Məlumdur ki, ədəbi üslub aşğın, şairin yaradıcılığının yalnız şəkli cəhətlərini əhatə etmir. Biz eyni for-

malardan istifadə etmiş sənətkarların hər birinin bəzən tamamilə ayrı-ayrı ideya cəbhələrində durduqlarını, ayrı-ayrı üsluba mənsub olduqlarını bilir. Ona görə də eyni şeir formalarından istifadə edənlərin hamısını eyni üsluba mənsub etmək düzgün deyildir. Vahid aşıq poeziyası üslubu olmadığı kimi "aşıq poeziyası üslubunda yazan şairlər" ifadəsi də çox birtərəflidir.

"Şifahi ədəbiyyat", "yazılı ədəbiyyat" terminlərinin hər biri müəyyən sahəyə tamamilə müvafiq olduğundan bu ifadələr tamamilə dəqiq, tamamilə öz yerindədir. Lakin ədəbiyyatı klassik ədəbiyyat və şifahi ədəbiyyat deyə təsnif etdikdə, qruplaşdırdıqda bunlar bəzən anlaşılmazlığa və uyğunsuzluğa səbəb olur. Belə çıxır ki, şifahi ədəbiyyatın gözəl nümunələri, klassik şairləri olmayıb. Heç şübhə yoxdur ki, Vidadi klassik şairdir, gözəl şairdir.

Bəs Ələsgər necə?

Əlbəttə, Ələsgər də klassik şairdir. Nədənə xalq yaradıcılığından söhbət gəndə alimlərimiz onların haqqında klassik şair, klassik aşıq sözünü işlətməyə ctiyat edirlər. Belə təsir bağışlayır ki, hərəgah biri (*yazılı ədəbiyyatın nümayəndəsi*) qədim zamanlarda iki-üç orta səviyyəli şeir yazıbsa, o klassikdir, ancaq onlarca dərin mənalı ustadnamələrin, gözəl qoşmaların və gərəylilərin müəllifi (*şifahi ədəbiyyatın nümayəndəsi*) klassik deyildir.

Görünür ki, bu ifadələr xalq yaradıcılığının, aşıq şeirinin əsil mahiyyətinin düzgün anlaşılmasına, ədəbi üslubların düzgün şərhinə yaxşı kömək etməyir.

Şifahi və yazılı ədəbiyyatın hər birinin klassik nümunələri olduğu kimi onları yamsılayanlar, epiqonlar da olmuş və indi də yox deyildir. Aşıq Ələsgər isə şeirin ən gözəl incilərini yaratmış, əsərləri xalq tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılanmış, sənətkarlığı və fəvqəladə məhərəti ilə özündən sonra gələcək bir sıra sənət adamlarına - aşıqlara, şairlərə xeyirxah təsir göstərmiş klassik şairlərimizdəndir.

AŞIQ ƏLƏSGƏRİN ŞEİR DİLİ

Aşiq Ələsgərin şeir dili, özünəxas şeir üslubu bir sıra məziyyətləri ilə başqa aşiq və şairlərin dilindən, üslubundan tamamilə seçilir.

Aşığın, şairin dil zənginliyi onun bədii cəbbəxanasının zənginliyi, imkanının böyüklüyü deməkdir. Başqa bədii vasitələrlə yanaşı sənətkarın dilinin lüğət tərkibi nə qədər hərtərəfli, nə qədər geniş və zəngindirə onun yaradıcılıq imkanları da o qədər böyük olur.

Aşiq Ələsgərin yaradıcılığına bütün xələfləri bu cəhətdən də qibtə edə bilirlər. Şairin dili olduqca əlvan, bədii və səlisdir. Onun söz chtiyyəti başlıca olaraq rəngarəng canlı xalq dilidir. Eyni zamanda o, klassik aşiq şeiri dilindən, eləcə də, klassik poeziyamızın dilindən səmərəli surətdə istifadə etmişdir. Canlı xalq dilindən necə istifadə etdiyini bilmək üçün aşığın (*faciəli bir hadisə ilə əlaqədar deyilmiş*) "Kəsildi" rədifli qoşmasındakı bəndlərin sonlarına diqqət edək:

**Nagah badı sərsər əsdi üstümə,
Ömür bostanımın tağı kəsildi.
Öz əlimlə xəta dəydi özümə,
Bədəndən qolumun sağı kəsildi.**

**... Zəhrimara döndü ağzımın dadı,
Əlimdə şərbətim ağı kəsildi.**

**... Dövlət getdi, hörmət qalxdı aradan,
Qapımızdan dost ayağı kəsildi.**

**... Çinovniklər istədilər qurtara,
Dostların özümə yağı kəsildi.**

Bir çox qoşmalarında görüldüyü kimi, aşiq burada da canlı xalq dilində olan "bostanımın tağı kəsildi", "şərbətim ağı kəsildi" və. i. kimi müxtəlif mənaya, lakin cyni ahəngə malik anonim sözlərdən çox ustalılıqla istifadə etmişlər. Onun qoşmaları içərisində soyuq mühakimə ilə deyilmiş bir qitəyə belə təsadüf edə bilməzsiniz.

**Könlümün şişəsi, saqın ki, sınar,
Toxunarsa ayna daşa, dayanmaz.**

**Əl dəyməmiş yaralarım sızıldar,
Vursan sinəm üstə maşa dayanmaz.**

Onun dili səlis, obrazlı və emosionaldır. Aşiq "qəlbim incədir" deməyir, "şüşədir", "toxunma, sınar" deyir, "ayna daşa dayanmaz" deyir. "Sinəm qızıdır, o çox istidir" deməyir, "sinəm üstə maşa dayanmaz" deyir.

Aşiq təsvir, tərifi və yaxud həcv etdiyi hər hansı hədəfdən asılı olaraq, bədii vasitələr seçməyi bacarır. Məsələn "Bəyistan", "Sarı köynək", "Müşgünaz" rədifli qoşmalardan gətirdiyimiz sözlər, bədii vasitələr həmin parçalarda tərifi edil-

miş "qönçə dodaqlı", "sədəf dişli", "ala gözlü", "qara qaşlı", "mah camallı", "sarı köynək" qızların və gəlinlərin gözəlliyi qədər incə və zərifdir. Lakin aşığın deyişmə, həcv və hədələrində biz tamamilə ayrı dil, ayrı intonasiya görürük. Baxın, öz həddini bilməyən, Aşiq Ələsgər kimi sənətkarla qabaqlaşmaq istəyən lovgə və nadan aşıqlarla o nə dildə danışıq:

**Məğrurluq eyləyib, ustadam demə,
Bir gün olar, sən də dara düşərsən.
Baş tüləş deyilsən, çolpa balasan,
Sərgədən qalarsan, tora düşərsən.**

**Alçaqda dayan ki, çıxasan başa,
Tülküsen, aslanla girmə savaşa,
Gəl yarışma gücün çatmayan daşa,
Götürə bilməzsən, tora düşərsən.**

Həmin qoşmanın sonunda:

**Saxla dilin özün üçün yağdı,
Aşiq Ələsgərin odlu çağıdı,
Çalar caynağında səni dağıdı,
Göydən yerə parça-para düşərsən.**

Biz aşığın şeirlərində adi danışq dilində ya heç işlənilməyən, ya da çox nadir hallarda işlənen müxtəlif coğrafi məfhumlara-yer, ölkə, şəhər adlarına; tarixi və əfsanəvi adlara, nəbatat və heyvanat aləmində işlənen sözlərə, cürbəcür əşya, daş-qaş

adlarına, müxtəlif əlbəbə, pal-paltar adlarına sıx-sıx rast gəlirik. Bu cəhətdən demək olar ki, Aşiq Ələsgərin leksikonu, söz ehtiyatı canlı dilin tərkibində olan sözlərdən çox-çox zəngindir.

Aşığın dilində "əndəlib", "məkəs", "himar", "zənbur" və i. kimi bəzi çətin, adi oxucular üçün anlaşılmaz kəlmələr; "zəbərəcəd kəlməli", "ələst aləmi", "tərsənə dağı", "güşindəgüşvərə" və i. kimi qəliz ifadələr, "məhrumi-didar", "pasibani-rah", "səngi-siyah", "siratəl-müstəqim", "kövsəri-rizvan", "atəşi-suzan", "bərqi-dərəxşan" və i. kimi ərəb, fars tərkibləri də az deyildir. Oxucu düşünür, çox sadə, aydın və bədii dilə, güclü məntiqə, şirin və səmimi lirikaya, gözəl şeiriyyətə malik bir sənətkarın dilinə belə qəliz və mövhumi ifadələr, ibarələr haradan gəlib daxil olmuşdur?

Xalq yaradıcılığının çox yaxşı tədqiqatçılarından olan H.Araslı "Aşiq yaradıcılığı" adlı kitabında Şah İsmayıl Xətai dövründən bəhs edərək yazır: "Aşiq şeirində şiə görüşləri çox qüvvətlənirdi".

Alim fikrində tamamilə haqlıdır. Həm də bu dini, mövhumu görüşlərə nöinki Şah İsmayıl dövründə yaşamış aşıqların, şairlərin şeirlərində, hətta ondan çox sonra dünyaya gəlmiş bəzi aşıqların və şairlərin əsərlərində də şiəlik meyillərini andıran motivlərə, sözlərə, ifadələrə rast gəlirik. Aşiq şeirinə daxil olmuş bu sayaq ifadələr, tərkiblər, məf-

humlar vaxtı ilə çox işlənmiş, dönə-dönə təkrar olunmuş, nəhayət, aşıq poeziyasında vərdiş halına (*ənənə halına*) gəlmişdir. Hətta əslində heç bir dini təriqətə (*taəssübə*) mənsub olmayan aşıqlar belə, bəzən bu mövhumi ifadələrdən istifadə etmişlər. Lakin qüdrətli sənətkar Aşıq Ələsgər qoşmalarında, müxəmməslərində və təcnislərində "kitab dilindən" gəlmə qəliz söz və ifadələri də məharətlə işlədə bilməşdir:

**Sərraf yüz bəzəşə səngi-siyahi,
Yüzdən mütəlladı, ləl ola bilməz!
Məkəs fəqan eylər zənbur sövtilə,
Kühü yox, fəmində bal ola bilməz!**

Yuxarıdakı misralardan aydın görünür ki, savadı yalnız əlifba bilgisində görənələr, Aşıq Ələsgəri savadsız qələmə verənlər haqlı deyillər. Öz dövrünə, mühitinə görə dərin bilik və məlumata sahib, çox müxtəlif və mürəkkəb şeir formalarına hakim olan və çətin sözlərdən, qəliz ifadələrdən, ərəb-fars təkiqlərindən öz yerində məharətlə istifadə edə bilən bir sənətkarı savadsız hesab etmək səhv olardı.

Oxucuya şeirin şəkli və tərzini xüsusiyyətləri haqda ilk məlumatı onun birinci bəndi-haçə beyti verir: lirik şeirdir, yoxsa satirik?

Hərbə-zorbadır, yoxsa ustadnamə? Şeir hansı əhvali-ruhiyyəni ifadə edir? Aşıq bu şeiri hansı hava üstündə, hansı ruhda (*şən, firavan, yoxsa qəmli,*

kədərli, yaxud da qəhrəmanlıq ruhunda) oxumalıdır? Aydın və sərrast deyilməmiş haçəbeytdən bunlar məlum olur. Haçəbeyt əsərdəki məzmununa, mənanaya uyğun olaraq, həm ifaçının, həm də dinləyicinin əhvali-ruhiyyəsinə qabaqcadan təşkil edir.

Aşıq Ələsgərin haçəbeytləri kimi M.P.Vaqifin haçəbeytləri də çox alıcıdır. Belə haçəbeytlər oxucunu, dinləyicini dərhal ələ alır, onu öz arxasınca, şeirin son bəndinə qədər çəkib aparır.

Fikrimizi isbat üçün onun bəzi qoşmalarının başlanğıcını - haçəbeytlərini gözdən keçirək. Qoşmalarından biri belə başlayır:

**Dad sənin əlindən, a qanlı fələk,
Könül həsrət qaldı yara dəyməmiş.**

**Köhnə yaram qövr eylədi təzədən,
Təbib nəstər vurdu yara dəyməmiş.**

Başqa bir qoşması:

**Fələyin qəhrindən, el tənəsindən,
Dərdim artıb bir ümməyə dönübdü...
Dostun firqətindən, yar həsrətindən,
Bahar mana zəmistana dönübdü.**

Daha bir başqa qoşması:

**Dedim, könül içmə eşqin camını,
İçsən, dünya sənə dəhr olacaqdır;
Ya dost olma, ya zahmətdən incimə,
Dost yolunda bəran, qar olacaqdır.
heçəbeyti ilə başlanır.**

Göründüyü kimi, bu bəndlərdə məntiq, ifadə olunan fikir və əhval-ruhiyyə vəhdəti çox möhkəmdir. Müxtəlif qoşmaların hər birinin başlanğıcında istifadə olunmuş söz, ifadə və obrazlar, cləcə də bütün misralar, sanki ərinib süzülmüşdür, bunları bir-birindən kəlbətinlə də ayırmaq mümkün deyil! Ona görə də bu ilk bəndlər həm fikir və mənə, həm ifadə olunan əhval-ruhiyyə, həm də musiqi və ahəng cəhətdən şeirlərə müəyyən istiqamət verir. Şeirlərin mövzularını (*təxmini olsa da*) çox zaman həmin bu haçəbyətlərdən müəyyən etməyə mümkündür.

Aşiq Ələsgərin canlı xalq dilindən, aşiq poeziyası və yazılı ədəbiyyatın dilindən ustalıqla istifadə etməsi onun şeir dilinin daha da zənginləşməsinə səbəb olduğunu demişdik. Lakin təcnislərə, xüsusən, cığalı, ayaqlı təcnislərə, qıfılbəndlərə, dodaqdəyməzlərə, diltrəpənməzlərə-şeyrin bu mürəkkəb şəkillərinə keçəndə, görünür, şairə dilimizin zəngin lügət tərkibi belə, istədiyi qədər kömək etməmişdir. O, şəkilcə bir, məzmunca ayrı sözlərdən (*amonimlərdən*) istifadə etməyə, hətta bəzən əslində bir-birilə müqəffə olmayan sözləri müxtəlif şəkilçilərin, heccaların vasitəsilə (*əlavəsilə*) həmahəng etməyə, cinas yaratmağa müvəffəq olmuşdur:

"Sən allah öldürmə, yazıqam məni",
 "Qışı dərdü möhnət, yazı qəm məni",
 "Bimürvət, demirsən-yazıq, əm məni".

"Dilimlə deyərdim, yara: dər məni",
 "Dərdi mənə verib, yara dərməni",
 "Yaratsa təzədən yaradar məni",
 "Çinlə gərdənində həmayil eylə",
 "Aləmi hüsnünə hə mayil eylə",
 "Həm sözdən mətləb qan, həm ayil eylə".

"Əridib döndərir a yağa məni",
 "Pirim özün salma ayağa məni",
 "Bir gündə bükərlər ay ağa məni".

"A", "ay", "nə", "bu", "bir", "hə", "ha" və i. kimi səsləri, heccaları sözlərə əlavə etməklə başqa sözlərlə həmahəng olan yeni sözlər-cinaslar əmələ gətirir. O, beləliklə, özünün yeni təcnislər yaratmaq imkanını, eyni zamanda da öz yaradıcılıq imkanını artırır.

Ələsgərin oxucunu valeh edən qoşma, gəraylı, müxəmməs, təcnis, cığalı təcnis, dodaqdəyməz və i.ə. kimi müxtəlif formalarda yaratdığı şeirləri gözəndən keçirdikdə aşiqin dilinin bu qədər zəngin, bədii vasitələrinin bu qədər rəngarəng, şeir formalarının və tərzlərinin bu qədər müxtəlif olduğuna və bunlardan belə məharətlə istifadə etdiyinə heyran qalırısan.

Fikrimizi izah etmək üçün aşiqin məşhur "Narın üz" rədifli təcnisini götürək. Bu təcnis cəmi beş bənddən (*20 misradan*) ibarətdir.

Şeir belə başlanır.

Könül sən ki, düşdün eşqin nəhrinə,
 Narın çalxan, narın silkin, narın üz!

Dost səni bağına bağban cəylə,
Almasın dər, gülün iyə, narın üz!

Həmin şeirin başqa bəndində deyilir:

Ürüsət ver sözümləy deyim Qaymağa,
Yuyar qəssal, qəddim bükər qayım ağa,
Ləzzət verər bal qatanda qaymağa,
Onlardan da şirin olar narın üz.

Aşığı bu şeirdə həm bəndlərin son misralarında-
kı "narın üz" rədifinə, həm də bu bəndlərin üç
qabaqkı misralarında işlənən "o da sən", "tərsinə",
"dur gedək", "qaymağa" sözlərinə qafiyə ola bil-
cək sözlərdən, cinaslardan (*şəkilcə, ahəngcə bir-bi-
rinin eyni, mənaca müxtəlif olan sözlərdən*) əzəmi
dərəcədə, həm də çox məharətlə istifadə etmişdir.

SAZIN, SÖZÜN BİRLİYİ

Aşığı gözəl saz çalmağı, mələhətli səslə el hava-
catı üstündə oxumağı, dastanı və ya bir əhvəlatı,
qərəvəllini şirin və məntiqli bir dildə danışmağı ba-
carmalıdır. Eləcə də oxuduqlarını, söylədiklərini
mahir aşıqlara xas nəcib və usta hərəkətləri ilə ta-
maşaçılara, dinləyicilərə çatdırma bilməlidir. Aşığı
dastanları ifa etdikdə onun münasib yerlərində
(*dastanın toy, nişan, şadlıq ifadə olunan yerlərində*),
elə bil ki, rola girir, oyunu xatırladan hərəkətlər
edir. Bu hərəkətlər, dediyimiz kimi, dastanların hər
yerində, hər mahnının ifasında yox, həm də bəzən
aşıqsayağı geyinmişlərin, əslində bu sənəti bilmə-
yənlərin etdikləri kimi, "Bəxtəvəri" havasına süz-
dükləri kimi yox, dastanda ifadə olunan fikrin,
məzmunun açılması naminə müvafiq hərəkətlər et-
məlidirlər. Bunlar lazımdır. Bu heç də bizim tən-
qid etdiyimiz oyunbazlıq, mütriblik deyildir.

Vaxtı ilə bir müəllif guya bir kənddə aşıqlar
ansamblını gördüyünü yazır: "...Çıxış edən aşıqlar-
rın sayı ikidən əskik olmur, birisi sazda çalır, oxuyur,
o birisi isə dəflə onu müşayiət edir": "... bəzən isə
aşıqlar orkestri zurna və dəfdən ibarət olur".* Təəs-
süf ki, müəllif bizim toy adətini lazımınca öyrən-

* S.P.Vostrikov. Muzika i pesnya u azərbaydjanskix
tatar. SMOMİK, 1912, Tiflis.

mədən bu fikrə gəlmişdir. Doğrudur, dövlətlilərin toyunda, nişanında aşıqlar, xanəndələr və zurnaçılar iştirak edirdilər. Lakin bunların hamısı birlikdə, eyni mərəkədə, eyni məclisdə yox, hamısı bir ansambl şəklində yox! Məsələn, zurnaçılar dəstəsi-zurna çalan, züy tutan, dəf çalan (*cıdırhəngi, güləshəngi, dirədöymə, atlandırma*) gəlin köçürəndə, eləcə də, mağaralarda qızların, gəlinlərin, çavdarların oynamağı üçün çalılar.

Belə məclislərdə, yəni alabəndli zurna çalınan zaman, məlumdur ki, saz işə yaramaz, saz zərif alətdir, o alabəndli zurnaların, çomaqlı dəflərin səs-küyünə dözə bilməz!

Aşıqlar (saz çalıb oxuyanlar) eyni toyda, ancaq ayrı mərəkədə, məclisdə iştirak edirlər (*toyun ayrı məclisində sazı-sözü xoşlayanlar, daha doğrusu, sazdan-sözdən halı olanlar, ağsaqqallar, müdrik qocalar üçün sakit otaqlarda çalıb-çağırarlar*). Hərgah hörmətli S.P.Vostrikov və başqaları lazımı diqqət yetirsəydilər, ya toy adət-ənənələrindən halı olsaydılar, saz kimi zərif, incə bir alətin yanına "qara zurna" və çomaqlı dəfi qatmazdılar. Çünki xalq "sinkretizmi" belə başa düşməyir. Sazı zurnanın və dəfin yanına qoşmaq yolu ilə deyil, aşiq sənətini Aşiq Ələsgər ənənəsi, klassik xalq yaradıcılığı ənənəsi üzərində inkişaf etdirmək lazımdır!

Vaxtı ilə müəlliflər aşiqanə şeirləri, əsasən, aşiq havaları, aşiq havalarını isə aşiqanə şeirlər üs-

tə yaratmışlar. Qurbani, Abbas Tufarqanlı, Xəstə Qasım kimi ustad aşıqlar, heç şübhə yox ki, əksər şeirlərini havacat (*aşiq havaları*) üstə demişlər. Həm də təkcə bu və ya bu kimi aşıqların deyil, el şairləri adı ilə tanınan şairlərimizin əksəriyyətinin qoşma, goraylı və müxəmməsləri də həmin yolla meydana gəlmişdir. "... Musiqiyə görə bu günkü aşiq şeirində 50-yə yaxın forma vardır. Hətta səhv etmədən demək olar ki, aşiq musiqisində nə qədər forma varsa, aşiq şeirində də təqribən bir o qədər forma vardır ki, bunların da əksəriyyətinin özünə görə xüsusi adları vardır".

Sazın, sözün birliyi mənasında alimin bu fikri ilə tamamilə razılaşmaq olar, lakin şeir şəkillərinin, eləcə də, tərzi hərəkət, tərzi-ifadələrin sayının havaların sayına müvafiq gəlib-gəlmədiyi barədə mübahisə etmək olar.

Şeirləri hava üstə, havaları şeirlərə görə yaradan sənətkarlar, yaradıcı aşıqlar, şərti olaraq desək, eyni zamanda, el bəstəkarları olmuşlar. Ona görə yaradıcı aşıqları, eləcə də, ustad Aşiq Ələsgəri təkcə şeir irsi ilə tanımaq kifayət deyildir. O təkcə böyük şair deyil, həm də ustad aşiq idi.

Ələsgər hansı havalardan hansı sözlər üçün (şeirlər üçün) istifadə edirdi? O, hansı aşiq havalarını daha çox sevirdi.? Özünün hansı sözlərini hansı klassik havalara üstə oxumağı xoşlayırdı? O, hansı havaları yaratmış, yaxud hansı havalara nə kimi xallar, guşələr, barmaqlar əlavə etmişdir?

Məlum olduğu üzrə Ələsgər dövründə maqnitafon kimi mədəni alətlər, vasitələr yox idi. Qramofon vallarına səs, havacat yazdırmaq da kasıb aşıqlar üçün asan deyildi. Ona görə də bir sıra aşıqların, eləcə də, Aşıq Ələsgərin musiqi yaradıcılığının nümunələri qalmamışdır. Bu səbəbdən də böyük aşığın havacat irsi lazımcına öyrənilməmiş, aydınlaşdırılmamış qalmışdır.

Aşıq şeirlərinin, eləcə də, Ələsgərin bəzi şeirlərinin hansı havalar üstə deyilmiş, oxunmuş olduğunu təxmini müəyyənləşdirmək olar. Gəraylılar, müxəmməslər, divanilər, təcnislər və öz şəxsi xüsusiyyətlərinə görə, adətən, cyni adlı havalar üstündə deyilir, oxunurdu.

Məlumdur ki, gəraylıları qoşmalarda istifadə edilən havalar üstündə ifa etmək çətindir. Odur ki, Ələsgər yuxarıda adlarını çəkdiyimiz formalardan başqa yüzlərlə qoşmanın və s. formalarda deyilmiş şeirlərin müəllifidir.

Bəs aşıq həmin şeirlərini hansı havalar üstə və necə ifa etmişdir?

Böyük aşığın yaradıcılığının bu cəhətini aydınlaşdırmaq işində bizə yalnız sazdan, sözdən, sənətdən baş tapan yaşlı adamlar, qocaman aşıqlar müəyyən dərəcədə kömək edə bilərdilər. Onun müasirlərindən, onu tanıyanlardan, eləcə də Aşıq Talıbdan, (*Ələsgərin oğludur*), Aşıq Şəmşirdən Ələsgərin havalara münasibəti barədə (*hansı hava-*

ları daha çox xoşladığı haqda) böyük aşığın ifaçılıq xüsusiyyətinə dair indi də bəzi cəhətləri, mətləbləri öyrənmək mümkündür. Aşıq havalarının bəzilərinin adları zaman-zaman dəyişir. Deyək ki, müəyyən bir havanın adı Göyçə mahalında bir cür, Borçalı mahalında ayrı cür olur.

"Kərəmi"lərdən biri Göyçə mahalında "Kərəm şikəstəsi" adı ilə məşhur olduğu halda, Qarayazıda, Borçalı mahalında "Əhmədi Kərəm" adlanır. Həm də bəzi hallarda sözlər (*şeyrlərin adı və ya rədifləri*) aşıq havalarının əsil adlarını, bəzən də, aşıq havaları, sözləri (*şeyrlərin adlarını*) rədiflərini sıxışdırır sıradan çıxardır, unutturur.

Uzun müddət "Paşa köçdü" deyə tanınan saz havası Səməd Vurğunun bu havaya oxunan "Azərbaycan" şeiri tərəfindən, belə demək mümkünsə, "sıxışdırılır".

Bir də görürsən məclisdə aşığa sifariş verir-lər: "Aşıq, bir "Azərbaycan" çal-oxu!"

Aşıq sifarişi dərhal başa düşür. Səməd Vurğunun "Azərbaycan" şeirini "Paşa köçdü" havasının üstündə oxumağa başlayır. Aşıqlar, uzun müddət "Dübeyt" havası üstündə "gəraylı" şəklində olan şeirlər oxumuşlar.

Bəzən olur, məclisdə: "Aşıq, bir "Dağlar" çal-oxu" -deyirlər. Aşıq sifarişini başa düşür, o dərhal "Dübeyt" havasını çalıb Aşıq Ələsgərin və ya Səməd Vurğunun "Dağlar" rədifli şeirini oxumağa

başlayır. "Dağlar" da beləcə "Dübeyt"i sıxışdırır.

Vaxtı ilə özlərinin başqa əsil adları olan "Kərəmi", "Koroğlu", "Dilçəmi" havaları da, çox güman ki, bu yolla öz əsil adlarını itirmiş, dastan qəhrəmanlarının və məşhur aşıqların adları, sözləri ilə əvəz olunmuşdur. Aşıqlarımızın, eləcə də, Aşiq Ələsgərin musiqi yaradıcılığı ilə məşğul olduqda məsələnin bu və ya bu kimi cəhətlərini nəzərə almaq fayda verir. Odur ki, yaradıcı aşıqlardan söhbət gedəndə sazı sözdən, sözü sazdan ayırmaq, təcrid etmək olmaz!

Ələsgərin şeirləri gözəl musiqi əsəri kimi səslənir. Bunun sirri ondadır ki, şair məzmunu, mənanı həmişə sözlərin ahəngiylə, musiqisi ilə ifadə etməyə çalışmışdır.

Şair misranı "a" ilə başladığı zaman:

"Ay nəzənin, ay qabağın altında..."

misra "q" ilə başladığı zaman:

"Qəza qəddim qılıb kaman..."

misra "n" ilə başladığı zaman:

"Narın çalxan, narın silkin, narın üz..."

misra "c" ilə başladığı zaman:

"Can deməklə candan can əskik olmaz..."

misra "ç" ilə başladığı zaman:

"Çək əstərin, çal çatığın, çata çat..."

yaxud:

" Çal çəngəlin, çək ciyərin çata çat ..."

Bu misallardan görüldüyü üzrə, aşıq hecalardan səslər almaq üçün istifadə etmişdir. O eyni misralarda "c"larla, "ç"larla xüsusi bir cingilti əmələ gətirir. Bu cingilti sazın (*havaların*) cingiltisinə qarşı, xoşagələm bir ahəng yaradır.

Sevdicəyim hanı gözəllər xanı?

Güzərimiz sizin otağa düşdü.

Buyursan fərmanı, alarlar canı,

Püşk atdıq, can sana sadağa düşdü.

hecabeyti ilə başlanan qoşayarpağım aşağıdakı bəndlərinə diqqət edin:

**Sallan qələm qaşlı, yanı yoldaşlı,
Qalmışam ataşlı, mən başı daşlı;
Huş başımdan çaşdı, dilim dolaşdı,
Gözlerim sataşdı, buxağa düşdü.**

**Atlasdan qabalı, belində şalı,
Göhərdən bahalı, üzündə xalı,
Geydi yaşıl-alı, yıxdı mahalı,
Əyri tellər ayna qabağa düşdü.**

Göründüyü kimi, bu bəndlərdə qoşmaya məxsus bütün şəkli şərtlər gözlənilmişdir: hər bəndin üç misrası isə haçabeytin ikinci və dördüncü misrası ilə həmqafiyədir.

Eyni zamanda, məntiq, fikri vəhdət gözlənil-

məklə bərabər, sözlər misraların daxilində də (*təq-lərdə də*) qafiyələnməmişdir.

Belə mürəkkəb bir yaradıcılıq işi görmək üçün sözlərə, şeir şekillərinə bu qədər hakim olmaq üçün görün nə qədər ustalıq, necə böyük sənətkar olmaq gərəkdir!...

Əlbəttə, Ələsgər yaradıcılığının zəif və məhdud cəhətləri də yox deyildir. Aşıq, feodal-burjua cəmiyyətindəki haqsızlıqları, həyat, məişət ağırlığını bu və ya digər şəkildə göstərmiş, qoluzorluların, ruhanilərin fırıldaqlarını tənqid və ifşa etmiş olsa da bir gün ictimai haqsızlıqların ləğv ediləcəyini, aradan qaldırılacağını dərk etməmişdir. Əlbəttə, bunları adi aşıqdan bəlkə də gözləmək, tələb etmək olmazdı. Lakin Ələsgər adi aşıqlardan deyildi, o, yuxarıda dediyimiz kimi, ustad bir aşıq, qüdrətli və həssas bir şair idi.

Ənənəsiz, zəminəsiz sənət yaşaya bilməz! Eləcə də mütərəqqi meylləri olmayan ənənələrə kororanə bağlılıq, mütəlik, məhdud "ənənəçiliyə", fikirsizliyə, mənasızlığa gətirib çıxara bilər.

Aşıqların təcnislərində müəyyən bir fikri yığcam şəkildə ifadə edən, ustalıqla deyilmiş ayrı-ayrı bəndlərə rast gəlmək olur. Bununla belə bu təcnis, dodaqdəyməz və diltəpətməzlərin, demək olar ki, əksəriyyətində (*forma kamilliyinə ciddi fikir verilmiş olsa da*) qitələr, hətta çox zaman yanaşı misralar arasında müəyyən bir mənə, müəyyən

bir fikir vəhdəti olmur. Hətta bu qüsurdan təcnisin mahir ustadı Aşıq Ələsgər belə bəzən yaxa qurtara bilməmişdir. Fikrimizi izah etmək üçün aşığın "**A yağa-yağa**" rədifli dodaqdəyməz təcnisindən bir-iki bənd götürək:

**Gəldi yaz ayları, həsrət çəkər xak,
Deyir, leysan gələ, a yağa-yağa.
Lənət şeytana de, şər işdən əl çək,
Şeytan səni salar ayaq-ayağa.**

**Səyyad dərələrdə alar cəng ələ,
Həsrət çəkər çisgin gələ, çən gələ,
Əzrayıl sinəni çəkər çəngələ,
Qəssal qəsd eyləyər ay ağa, ağa...**

Burada, birinci bəndin iki qabaqkı misrasında yaz ayı gələndə yağış arzu edildiyi halda iki son misrada şeytanın adamı pis yola saldığından danışılır. İkinci bəndin birinci misrasında söhbət səyyad haqqında getdiyi halda, ikinci misrasında kimin isə çən-çisgin həsrəti çəkdiyindən, üçüncü və dördüncü misralarında isə əzrayıl "sinəni çəngələ" çəkəcəyindən, qəssalın (səni) ağa bükəcəyindən danışılır.

Bu misallardan bir daha aydın olur ki, cinaslarda, eləcə də, bəzi mürəkkəb formalarda çox zaman bəndlər, hətta bəzən misralar arasında fikri vəhdət gözləmək, üzvü bağ yaratmaq çətin olur.

**KLASSİK POEZİYAMIZIN
ƏNƏNLƏRİ**

Ələsgər klassik poeziyamızın ənənələrini və xüsusiyyətlərini dərinədən öyrəndiyi, onları xeyli inkişaf etdirdiyi kimi, "köhnə" aşıq şeirində "nar", "xar", "yar", "qovnas", "qəssal", "müxənnəs", "mürği-ruh", "scyraquq", "əlif hökmü", "cim fərmanı", "əlifdən dərs aldım, əbcəd oxudum" və i.a. kimi şablon halına gəlmiş söz, ifadə və obrazları almış, onların bəzilərini öz şeirlərində təkrar etmişdir. **Misal üçün** aşıq "yar", "xar", "nar" və i.a. kimi sözləri "Oynamasın", "Bəyistan", "Sinəmdə var", "Nişanəsi", "Çəkməyə", "Səlamətdir", "Sinən üstə", rədifli qoşmalarında əsas qafiyə-rədif qafiyəsi kimi işlətmış, beləliklə, bu sözləri dönə-dönə təkrar etmişdir.

Bununla belə, yuxarıda göstərdiyimiz kimi Aşıq Ələsgər hazır havaları və mahnıları çalib-oxuyan ifaçı deyildi. O, ustad aşıq, lirikanın ölməz nümunələrini yaradan qüdrətli sənətkar idi. Bədi dilə hakim olmaq, söz üzərində yorulmadan işləmək onun mənə və ahəng qüdrətindən əzəmi surətdə istifadə etmək cəhətdən, sənətkarlıq cəhətdən nəinki aşıqlarımız üçün, hətta görkəmli şairlərimiz üçün də Aşıq Ələsgər yaradıcılığında öyrənməli gözəl xüsusiyyətlər çoxdur.

Nadir istedad, incə zövqə malik olan Ələsgər

öz sənətini tərəqqi və inkişaf etdirmək üçün belə əmək çəkdiyinə, səy göstərdiyinə görə də o, Azərbaycan şeirinin bütün növlərinə, şəkli və tərz-i xüsusiyyətlərinə, yüksək şeiriyətə, zəngin şeir dilinə sahib və hakim olmuşdur.

XVII əsrin klassik şairlərindən M.V.Vidadi, M.P. Vaqif şeirimizin qoşma, gəraylı, müxəmməs, müsəddəs, müəşşər, müstəzad, təcnis, qəzəl kimi növlərindən istifadə etmişdir. Yaradıcılığı şeir növləri cəhətdən xüsusilə zəngin olan XIX əsrin məşhur sənətkarı Ə.Nəbati şeirimizin 14 şəkli və tərz-i xüsusiyyətlərindən istifadə etdiyi halda, **Aşıq**

Ələsgər 17 şəkli və tərz-i xüsusiyyətlərindən məharətlə istifadə etmişdir.

**Bayatı,
qoşma,
gəraylı,
müxəmməs,
müstəzad,
deyişmə,
qıfılənd,
təcnis,
qəzəl,
qoşayarpaq,
dodaqdəyməz,
diltərpənməz** və s. kimi şeir şekillərində və

tərzlərində lirikanın gözəl nümunələrini yaratmış-

dır. Böyük şair həm də bu şəkil və tərzlərdən sadəcə istifadə etmiş, cyni zamanda, onun hər birini cilalamış, inkişaf etdirmiş, hətta bəzi tərzləri özü yaratmışdır. Aşıq Ələsgərə qədər bizə məlum aşıqların heç biri belə rəngarəng şəkli və tərzü xüsusiyyətlərlə zəngin və maraqlı poetikaya sahib olmamışdır. Məhz buna görə də böyük şair lirikanın gözəl nümunələrini yaratmış, şeir-sənət xəzinəmizi sözün misilsiz incilərlə daha da zənginləşdirmişdir.

DASTANLARA DÖNƏN ÖMÜR

Şairin, aşığın yaşadığı mühitdəki mövqeyini, cəmiyyətdəki təsirini bilmək üçün xalqın o sənətkarə münasibətini öyrənmək çox mühümdür. Sənətkar xalqın cəbhəsində, zəhmət adamlarının cəbhəsində durduğu zaman daha böyük qüdrət kəsb edir. Əksinə aşıq, şair əkən-biçən, quran-yaradan insanlardan, onların arzu-əməllərindən uzaq düşdükdə mənən gücsüz və yoxsul olur. Adətən, o sayaq xalqdan aralananların sözü kəsərini, təsirini itirdiyindən el içində onları sevmirlər. Bu mənəvi yoxsullar yazıb-pozsalar da, çalıb-çağırsalar da xalqa yox, özlərinə xidmət etmiş olurlar. Belələri, əslində, özlərinə də xidmət etmirlər. Çünki zəminsiz, qeyri-həyati bir sənət seçənlərin "əməyi" xalq

üçün əhəmiyyətsiz, mənasız olduğu kimi özləri üçün də faydasız və puçdur. Sənətkarə qiymət qoymaq üçün yeganə ölçü vahidini axtarmaq, əlbəttə, əbəsdir. Zamandan və ictimai-siyasi hadisələrə münasibətdən asılı olaraq müxtəlif ölçülər, meyarlar vardır. Bununla belə, bu "ölçü vahidləri" içərisində sənətkarın xalq həyatı və məişətinə, arzu və əməlinə bağlılığı və bunun müqabilində də xalqın ona hörmət və məhəbbəti başlıca meyardır. Sənəti və şəxsiyyəti sevilməyən, sayılmayan aşıq və ya şairin kəlamı heç kəsə bədii zövq vermədiyi kimi tərbiyəvi təsir də göstərə bilməz.

Aşıq Ələsgər xalqla üzvi surətdə bağlı olduğundan, elin arzu-əməllərilə yaşadığından, öz sazı və sözü ilə ona ləyaqətlə xidmət etdiyindən çox xoşbəxt bir sənətkardır. Qılıncların, nizələrin yaradığı, lakin qapısını açma bilmədiyi ürəkləri böyük aşıq sazın-sözün, oqlın-kamalın, müdrik ustadnamələrin, şirin qoşmaların, könülaçan müxəmməsələrin və gərayihlərin ecazkar qüdrətilə açdı, fəth etdi. Əfsanələr, rəvayətlər, dastanların hamısı insanlar haqqında deyil, nadir şəxsiyyətlər, fəvqəladə istedadlar haqqında yaranır. Belə əsərlər tarixdə misilsiz işlər görmüş, hünər, cəsarət göstərmiş sərkərdələr, el qəhrəmanları haqqında, böyük kəşflər, ixtiralar edənlər haqqında yaranır. Qıratı, misri qılını, qeyri-adi hünər və cəsarəti olan koroğlular barəsində, nəkam eşqin faciəsi oduna alışıb yanan

və yanıqlı mahnıları ilə ürəkləri yandıran kərəmlər bərəsində yaranır. Həm də bu əfsanələr, dastanlar az müddətdə deyil, əsrlər ərzində yaranır.

Aşıq Ələsgərin vəfatından təxminən yarım əsrlik bir vaxt keçmişdir. Böyük el sənətkarını vaxtı ilə öz gözüylə görünlər onun incə, məlahətli səsinə, şirin mahnılarını özündən çəsidənlər aşıqlığına, ifaçılıq sənətinə yaxından bələd olanlardan indi də yaşayanlar vardır.

Tarix üçün qısa olan bu müddətdə onun haqqında "Həcər xanım", "Aşıq Ələsgərin Dəli Aliyana əhvalatı", "Aşıq Ələsgərin Qarabağa (toy) səfəri", "Anaxanın küsməyi", "Aşıq Ələsgər Ələsgər Ələsgər haqqında" rəvayət və bir sıra başqa maraqlı kiçik həcmli dastanlar meydana gəlmişdir. Mələmdür ki, bu rəvayətlər, dastanlar heç kəsin tapşırığı, sifarişini ilə düzəlməmişdir. Bunları elin müdrik adamları, xalq istedadları yaratmışlar.

Görün, aşıqlar Ələsgərin zərif şeirlərini, lirik mahnılarını necə təsvir və tərif etmişlər:

*Şəkər sözün damağına yayıldı,
Zənbur kimi şəhdin şana gələndə.
Ariflər dinlədi, əhsən deyildi,
Hər məclisdə söz bəyana gələndə.*

Aşıq Hüseyn Bozalqanlı

Bu və ya bu kimi əsərlər ustad aşığın, böyük şairin sənətinə xalq hörmət və məhəbbətinin ifadəsidir.

Aşıq Ələsgərin adı ilə bağlı rəvayət və dastanların bəzilərinin mövzusu real həyatdan, faktik materialdan, olmuş hadisələrdən götürülmüşdür. Ola da bilər ki, bu dastanların bəzilərinin də mayasında, əslində, müəyyən konkret bir hadisə dayanır.

Deyək ki, aşığın "Naxçıvan səfəri" dastanında nəql edilən əhvalat olmamışdır. Lakin o tarixi şəraitdə, o mühitdə, həmin o dövr insanlarıyla, Ələsgər kimi bir sənətkarla əlaqədar elə bir əhvalat ola bilərdimi?

Ola bilərdi. Deyək ki, Aşıq Ələsgər dağ kəndlərinin birinin toyuna gedə bilər, orada bir-iki aşıqla deyişə bilər, onlara qalib gəlib sazlarını əllərindən ala bilərdimi? Bilərdi! Demək, o dövr üçün bunlar səciyyəvi və inandırıcıdır.

Aşıq Ələsgərə olan böyük məhəbbət, onun istedadına, qüdrətinə sonsuz inam və hörmət belə bir dastanın yaranmasına lazımı əsas verir.

Aşıq Ələsgərin, qeyd etdiyimiz kimi, sənədlər əsasında yazılmış tərcümeyi-halı qalmamışdır. Onun uzun ömrü, böyük və mənalı həyatı xatirələr, rəvayətlər və dastanlara dönmüş, ağızdan-ağıza gəzib dolaşmışdır. O rəvayətlərin, dastanların bir neçəsi aşığın külliyyatının 1963-cü il nəşrində çap olunmuşdur. Lakin onlardan kitablara düşməyənlər də vardır: Ələsgərin erməni dostları tərəfindən zindandan azad edilməsi, erməni qayıqçılarının aşığı Göyçə gölündən Göyçə mahalına keçirmələri

ri və s. Aşiq Ələsgərin həyatı üçün çox səciyyəvi olan, real faktlar əsasında yaranan rəvayətlərdən birini - "Köhnə dəyirman" əhvalatını burada oxuculara təqdim etməyi lazım bildik:

"KÖHNƏ DƏYİRMAN" ƏHVALATI

Söyləyirlər ki, iki qonşu kəndin arasında köhnə bir dəyirman varmış. Dindarlar, dava-dalaş gəzən xırda çinovniklər bu köhnə dəyirmandan həmişə nifaq salmaq məqsədi ilə istifadə edirlərmiş. Onlar gah bu kəndin əhalisinə:

-Dəyirman sizindir, qeyrətiniz olsun, əlinizdən verməyin!

Gah da o biri kəndin əhalisinə:

-Dəyirmanı sizin ata-babanız tikdirib. İndi gəlib ermənilər sahib durmaq istəyir. Buna necə dözmək olar?! -deyə suyu bulandıрмаğa cidd-cəhd göstərmişlər.

Kəndin ağıllı adamları:

Ay canım, biz hamılıqca, bu dəyirmanda dədə-babadan öz dənimizi üyütmüşük. O vaxt belə "bizim", "sizin" söhbətləri yox idi. İndi bu söhbətləri çıxaran kimdir?- deyə hiddətlənəndə aralığı qatmaq istəyənlər, fitva verənlər:

-Bir yolluq bu məsələni qurtarmaq lazımdır!-deyir, -hər tərəfin əqildən kəmə, beyindən boş olanlarını qızsındırır, uzun söhbətlərə, mübahisələrə səbəb olurdular.

Bir gün yenə dəyirmanın yanına çoxlu camaat yı-

ğışmışdı. Adamlar əlləri-ayaqları ilə danışıq, yenə də qızgın mübahisə edirdilər.

-Mənim babam bu dəyirmanın birinci daşını götürüb burada dişlədəndə, sənin babanın hələ dişləri çıxmamışdı.

Azca sükutdan sonra yanındakı cavanlardan biri:

-Ələsgər əmi, - dedi, - qalmaql bu dəyirmanın üstündədir. Görürsünüz ki, dağlıb, xaraba qalıb, düzəldən yoxdu, ancaq o deyir-bizimdir, bu deyir- bizimdir! Gəl indi baş tap...

İzdihami gözəndən keçirdikdən sonra:

-Bu qədər camaat dəyirmanın kimin olduğunu bilmək üçün buraya yığışıb, hə?

-Bəli də, ondan ötürü.

-Dəyirman, dəninə götürüb üyütmək istəyənindir. Dəyirman bax, bu kəndlərindir! Hələ başqa kəndlər də öz dənlərini götürüb burada üyütmək, öz şahadlarını və rə bilərlər. Kəməkləşib onun ucuq yerlərini düzəltmək lazımdır! Burada davalıq-şavalıq bir şey yoxdur!

Birisi uzaqdan qışqırdı:

-Bəs dəyirmançı?

-Dəyirmançı tapmaq çətindir? İki kənd bir adam tapıb qoya bilmir?

-Ələsgər kişi, elə məsələ də onun üstündədir. O adam kim olsun, hansı kənddən olsun!

Qışqırdılar:

- Hansı kənddən? Hansı kənddən?

Ələsgər kişi:

-Dedim ki, hansı kənddən olur-olsun, ancaq təmizkar, səliqəli, dəyirmandan baş tapan bir adam olsun!

Camaat yenəcə sakitləşirdi ki, molla izdihamı yarıt

qabağa çıxdı. Üzünü Aşıq Ələsgərə tutub ucadan dedi:

-Sən qarışma, aşıq, get sazını dinqildat! Bu sən baş tapan işlərdən deyil!

Mollanın sözü camaatı acıqlandırdı:

-Aşığın sözünü kösmə!

Aşıq Ələsgər:

-Düzü mən baş tapmıram, - dedi,- molla camaata nə məsləhət görür, nə demək istəyir?

-Mən onu demək istəyirəm ki, dəyirman bizimidir, dəyirmançı da bizim olmalıdır. Dəyirmançısı erməni olan bir dəyirmanın üyütdüyü unun çörəyini mən yeməyəcəyəm. Kim yeyir, buyurub yesin!

Çənəsini çomağına söykəmiş bir kişi başını qaldırmadan baməzə-baməzə dedi:

-Sən yemə, molla heyif sən, zəhərlənərsən...

Gülüşdülər.

Başqa birisi onun sözüne qüvvət verdi:

-A molla, sən nə vaxt öz evində çörək yeyirsən ki?

Kəndlilərdən biri də dilləndi:

-Molla erməni qonşuların təndirindən başqa dilini özgə çörəyinə vurmur.

Gülüşdülər.

Molla ətrafa acıqlı nəzər salıb bir də qabağa tərəf itələndi:

-Camaat, aşığın sözündən bir şey baş tapdıımızı? O nə deyir axı?

Kəndin ağsaqqallarından biri dilləndi:

Molla, burada çətin nə var ki, aşıq deyir ki, dəyirmanı bu qonşu kəndlər köməkləşib tikib, dəyirman da bu kəndlərindir. İstəyən gətirib dənini üyüdə bilər.

Ancaq dost olub, əlbir olub dəyirmanı təmir etmək lazımdır!

Aşıq Ələsgər yenidən söhbətə qarışdı:

-Bəli, bəli, ən mühümü dostluq, qardaşlıq! Atababalarımız hər il təzə taxılın unundan ilk dəfə burada kömbə salmışlar, birgə çörək bişirmişlər, çörək kəsmişlər...

Aşıq Ələsgər sazını köynəkdən çıxarıb:

-Görün, bir aşıq dostluq, mehribançılıq haqqında nə deyib. O, sazı köksünə basdı, solaxay çalıb, oxumağa başladı.

-Ay camaat, səsi kəsin!

Ara sakitləşdi.

-Hə. Eşidirsinizmi, sözlər Sayat Novadandır.

Yığıncığın əhvali-ruhiyyəsi tamam dəyişdi. Kim isə uzaqdan yenə səsləndi:

-Ələsgər əmi, dəyirmançı məsələsi yenə qaldı, ha!

Qoca bir erməni irəli durdu:

-Camaat, dəyirman əliəyri adam qoymaq olmaz! Həm əli usta, həm də düz. Həm dəyirmanın qırılan yerlərini, novunu, pörini nizamlar, həm də nobata düzgün əməl elər, həm də...

-A kişi, həm... həm... həm... də deyirsən. Axı, açıq de görək kimi deyirsən?

-Mən elə, bizim kivrə usta Ələsgər kişini deyirəm. Bacarıqlı, qabiliyyətli adamdır. Qoy o dəyirmanı nizama salsın, yoluna qoysun! Hə, sonra o özü istədiyi kimi edərik, yola gedərik...

Dəyirman daşları çox işləyib yeyiləndə (korsalanda) onları yenidən dişləyirlər, diş-diş edirlər.

Yerlərdən etirazlar oldu:

-A kişi, o el aşığıdır, gəlib sənə dəyirmançı ola-
caq?

-Olsa, əlbəttə çox yaxşı olardı...

-Bir yolluq bu dəyirman söhbəti kəsilərdi.

-Aşiq razı olmaz, canım!

Hamı Ələsgər kişinin üzünə baxırdı. Aşiq Ələsgər
azca düşündükdən sonra

Üzünü camaata tutdu və gülə-gülə:

-Ay camaat, - dedi, - hərgah mənim dəyirmançı ol-
mağım bu iki kəndin işlərinə, sakitliyinə, rahatlığına
kömək edə bilərsə niyə də olmayım? Dünyada elə ca-
maata xidmət etməkdən yaxşı, elin çörəyindən təmiz,
müqəddəs nə var? Hə, mən dəyirmançı... Daha başqa
nə qulluğunuz var?

-Sağ ol Ələsgər əmi!

-Ancaq mənə bir köməkçi də verin, axı, mən tək
bacarmaram.

Yaşlı bir kişi köhnə dəyirman daşının üstündən
ayağa qalxdı:

-Ohan kişi mənim kirvəm olduğu üçün demirəm,
çox təmizkar adamdır. Gəlin onu da Ələsgər kişiyyə
yoldaş verək!

Hamı:

-Yaxşı məsləhətdir!..

Camaatın içindən bir nəfər dilləndi:

-Görək, Ələsgər kişi özü bu məsləhətə necə baxır?
Razıdır mı?

-Ohan kişi halal adamdır. Mən canla-başla razıyam.
Bəs siz necə?

Hamı yerböyərək:

-Biz də razıyıq!

-Qurtardı getdi. Bir-iki günə dəyirman nizamə dü-
şər, buyurun dəninizi götürin!

-Sağ ol, Ələsgər kişi, balaların sağ olsun! Bir vaxt
Koroğlu özü də dəyirmançı olub.

O, dəyirmançı olanda, deyirlər, gözəl bir mahnı
da oxuyub, o sözlər kimin yadındadı?

Aşiq Ələsgər qocanın arzusunu başa düşdü. Sazı-
nı Koroğlu havası üstündə kökləyib:

*Cünkü oldun dəyirmançı,
Çağır gəlsin dən, Koroğlu!*

Deyo oxumağa başladı. Hər yana səs yayıldı:

-Sağ ol aşiq, sağ ol!

Söz tamama yetdi.

Deyərdin ki, bu, bayaqkı mübahisə edən, səs-küy
salan adamlar deyil. Sazandalar alabəndli zurnaları işə
saldılar. Köhnə dəyirmanın yanında əməllicə toybüsa-
tı quruldu. Cavanlar, qocalar bir-birlərinə macal ver-
mədən, həvəslə:

-Sən ki oldun dəyirmançı-

deyo çalır, çağırır, oynayırdılar.

Bu dastanlarda Aşiq Ələsgər öz əqli, kamalı, yük-
sək istedadı ilə dövrünün bütün aşiqlərindən seçilir.
O həmişə elin içindədir. Camaatın xeyrində-şərində,
toyunda-nişanında yaxından iştirak edir... Ona görə
də sənətkar ümumxalq ehtiramı qazanmışdır.

Aşıqlar, Ələsgər haqqında dastan yaradanlar

ustada, onun sənətinə çox həssaslıq, mehribanlıq və chtiramla yanaşmışlar. "Ələsgər və Səhnəbanı" dastanında aşıqlar onun nakam eşqini, qəmini, kədərini ürək ağrısı ilə nəql edir, yana-yana çalır, çağırırlar...

Bunların bəziləri yaranmış əfsanələr, rəvayətlərdir. Lakin əfsanə və rəvayətdən uzaq bir həqiqət vardır ki, o da Aşiq Ələsgərin sözün həm zərğəri, həm sərrafı olmasıdır. O özündən qabaq gəlmiş sənətkarların yaxşı nəyi var, hamısını dərinləndirən öyrənmiş, mənimsəmişdir. Eləcə də, özü nə yaratmışsa, hamısını elinə-obasına, xalqın sənət xəzinəsinə vermişdir.

Bir də o həqiqətdir ki, yaranan rəvayət, dastan və şeirlər ustad aşığa, böyük şairə dərin xalq məhəbbətinin səmimi ifadəsidir. Bu dastanların hər birində böyük sənətkarın şəxsiyyətinin müəyyən cizgiləri, onun el dühasından bəhrələndirən coşğun təbi, arzularının, estetik idealının zənginliyi, bir ataya və el ağsaqqalına məxsus sifətləri məharətlə ümumiləşdirilmişdir.

Təbiətin, insanlığın, düzlüyün, sədaqətin dostluğun-qardaşlığın, mənəvi təmizliyin, gözəlliyin yorulmaz, unudulmaz nəğməkarı Aşiq Ələsgərin ölümü hamını, xüsusən şeir-sənət adamlarını, saz-söz əhlini olduqca kədərləndirmişdir. Təsədüfi deyil ki, bu matəmi aşıqlar çox kədərli şeirlərlə qarşılaşmışlar.

Usta Abdulla özünün:

**Arif-müəzzəm, ey nuri-eynim,
Mənim tək ömrü bad olan varmı?! -**

misraları ilə başlanan qoşmasında həm böyük itkini - Ələsgərin ölümünü, onun əvəzsiz olduğunu, həm də xalqın dərin kədərini ifadə etmişdir:

**Dağlar qan ağlayır, düşüb borana,
Daha bundan sonra çətin yarana;
Göycə qana batsın, qaldı verana,
Daha Ələsgər tək ad olan varmı?**

Aşiq Ələsgər inqilabı alqışlarla qarşıladı. O, ağaların, bəylərin, mülkədarların hökmdarlığının yıxıldığını, həmişə əzilmiş, istismar və təhqir olunmuş yoxsul kəndlilərin, eləcə də, sazın-sözün azadlığa çıxdığını görüb sevindi, fərəhləndi. Lakin yaşın öz hökmü, ömrün öz mənzili vardır. Azərbaycanca Sovet hakimiyyəti qurulandan sonra onun yaşı yüzü haqlamışdı. Bundan sonra, təəssüf ki, aşiq cəmi 5-6 il yaşaya bildi. Artıq gec idi, o, daha saz götürüb söz qoşub məclis idarə edə bilməzdi. Bir əsrdən çox ömür sürmüş, uzun illər xalqına sədaqətlə xidmət etmiş qüdrətli şair, ustad aşiq öz zərif sazını, unudulmaz sözlərini, mənəli sənətini ən qiymətli yadigar kimi xalqına, onun şairlərinə, aşıqlarına və bütün sənət adamlarına tapşırıb getdi.

Azərbaycanın Xalq şairi

OSMAN SARIVƏLLİ

1972-ci il.

1972 -ci il.

Göycə mahalının Ağkilsə kəndinin köhnə qəbiristanlığında Aşıq Ələsgərin 150 illiyi münasibəti ilə qəbri başında ucaldılmış büstün açılış mərasimində.

Ətraf bölgələrdən təşrif gətirmiş qonaqlar və yerli kənd sakinləri

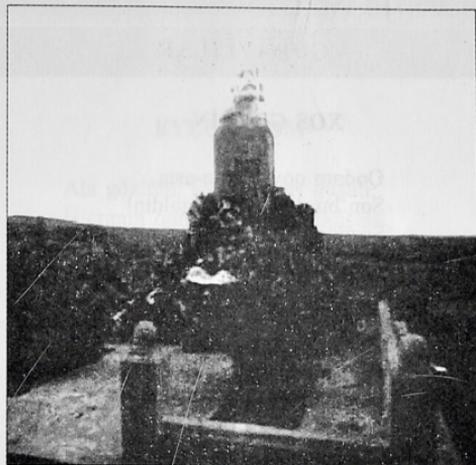
Aşıq Ələsgərin 150 illiyi münasibəti ilə Göycə mahalının Ağkilsə kəndində keçirilmiş mərasimdən bir xatirə şəkli.

Azərbaycanın xalq şairi Osman Sarıvəlli 1972 -ci ildə Dədə Ələsgirin qəbri başında ucaldılmış büstün açılışında çəlləng qoyarkən.

1972 - ci il. Aşıq Ələsgərin 150 illik yubiley mərasimləri münasibəti ilə Göyçə mahalının Ağkilsə kəndində ustadın qəbri üzərində ucaldılmış büst.

Şəkildə: (soldan sağa) Aşıq Ələsgərin oğlu Aşıq Talıb və Aşıq Talıbın oğlu, Aşıq Ələsgər yaradıcılığının tədqiqatçı alimi İslam Ələsgər Dədə Ələsgərin qəbri başında zikr edərkən. (Ağkilsə köhnə kənd qəbiristanlığı.)

Aşıq Ələsgərin Ağkilsə kəndində yalnız qalmış məzarı

GƏRAYLILAR

XOŞ GƏLDİN

Qədəm qoyub asta-asta,
Sən bu diyara, xoş gəldin!
Süzdürüb ala gözləri.
Qaşları qara, xoş gəldin!

Oğrun durub, qıya baxdın,
Müjganın sinəmə çaxdın,
Cismimi yandırıb yaxdın,
Alışdım nara, xoş gəldin!

Qaynayıb, peymanım dolub,
Saralıb gül rəngim solub,
Həs-rət-in çəkməkdən olub,
Sinəm sədpara, xoş gəldin!

Dostun vəfasını gördüm,
Seçib, sevib, könül verdim,
Təzələndi köhnə dərdim,
Dərdimə çara, xoş gəldin!

Sinəmdə eşqin dəftəri,
Sənsən dilimin əzbəri,
Yazıq Aşiq Ələsgəri,
Çəkməyə dara, xoş gəldin!

EYLƏMİŞƏM

Ala gözlüm, səndən ayrı düşəli,
Hicranın qəmiylə kef eyləmişəm,
Ah-vayınan günüm keçib dünyada,
Dərd alıb, qəm satıb, nəf eyləmişəm.

Səndən ayrı şad olmuram, gülmürəm,
Canımdan bezmişəm, ölə bilmirəm,
Nə müddətədi qulluğuna gəlmirəm;
Bağışla təqsirim, səf eyləmişəm.

Həs-rət qoyma gözü gözə, amandı!
Yandı bağrım, döndü közə, amandı!
Keçən sözü çəkmə üzə, amandı!
Hədyan danışışam, laf eyləmişəm,

İnsafdimı, gülə həmdəm xar ola?
Tülək tər-lan ovlağında sar ola?
Ələsgər istəyir bir bazar ola,
Seçmişəm gövhəri, saf eyləmişəm.

AY SİNƏ, SİNƏ

İbtida "əlif" dən dərsimi aldım,
Oxudum yetişdim ay "sin"ə, "sin"ə.
Nəkreyin sualın yadıma saldım,
Nə deyim gedəndə ay sinə, sinə?

Ovsunçular əllərinə mar alı,
Zənbur fəmə şaqayıqdan mar alı,
Kamil ovçu yəqin görüb maralı,
Gedir bərəsinə ay sinə-sinə.

Ələsgərəm, sənə ərzim budu, ağa,
Yuyar qəssal, qəddim bükər budu, ağa.
Məcnun könlüm-məskən salıb bu dağa,
Müştaqdı Leylinin ay sinəsinə.

YÜKÜM

Ələstidən bəli dedim, nə xoş kamaldı yüküm,
Bir gözəlin aşiqiyəm, vəsfi-camaldı yüküm.
Həm dərinədi, həm dayazdı, həm acıdı, həm şirin,
Həmi dürdü, həmi gövhər, həm şəhdi-baldı yüküm.

Nütfəsindən əyri olan tez göstərə bə isbatın,
Hər ağac kökündə bitər, hər meyvə gözlər zatın.
Hərcayı hədyana sayar, naşı bilməz qiymatın,
Əhli-urfan məclisində gövhər misaldı yüküm.

Gəl ey biçərə Ələsgər, sığın şahı-Heydara,
Onun damənindən tutan yəqin ki, yanmaz nara.
Pirim özü nüsrət verdi, bu gün çıxdım bazara,
Sərrafisan, aç baxgınan, gör nə cəlalədi yüküm.

BAXIN

Ariflər, fəhm eləyin, süzüb gedən yara baxın!
 Eyləyib müjganları sinəmi səd para, baxın!
 Aşığa rəhm eləmir, zalım sitəmkarə baxın!
 Çəkirəm həsrətini, mən yazıq bimara baxın!
 Axır mənə çölə salıb, eləyib avara, baxın!

Yaraşır əndamına yaşılı, alı gözəlin;
 Ayaqda sağrı başmaq, başında şalı gözəlin;
 Tə`rifi, səs-sorağı tutub mahalı gözəlin;
 Hər yana şö`lə salır günəş camalı gözəlin;
 Açılıb yaxa bəndi, ağ sinəsi qara, baxın!

Alıbdı qana-qana yaradandı pay bu sənəm;
 Behiştin pərisinə deyə bilməm tay bu sənəm;
 Xubluqda, gözəllikdə bədirlənmiş ay bu sənəm;
 Gah məndən üz döndərib, eylər ömrüm zay bu sənəm;
 Tərlandı nə ayrılıb, uyur yasar sara, baxın!

Geyinib çıxır yenə, qəsd edir cana, sallanır;
 Baş əymir o, sərdara, sultana, xana sallanır;
 Bürümür gül camalın, mərdi-mərdana sallanır,
 Yusifi damə salan Züleyxayana sallanır;
 Görəni eşqə salan gözləri xumara baxın!

Bu gözəl ağ gərdəne həmayılın taxdı, keçdi;
 Binəva, yazıq canımı eşq oduna yaxdı keçdi;
 Daldadan mənə sarı oğrun-oğrun baxdı keçdi;
 Naqafil müjganların bu bağrıma çaxdı, keçdi;
 Dostuna endirməyən zalım vəfadara baxın!

Danışır, gəlir xoşa bu dilbərin şəkər sözü;
 Yaraşıqdı, boy-buxunda budu gözəllərin gözü
 Gün kimi şö`lə verir, camalı, göycək üzü,
 Basıbdı sinəm üstə bimürüvvət yanar gözü,
 Yandırır bu sinəmi, ol atəşə, nara baxın!

Tökülür halqa-halqa Gözəlin dəstə telləri;
 Eyləyib Ələsgəri, billah ki, xəstə telləri;
 Qıymır, bimürvət gözəl, vəfalı dostə telləri;
 Qıvrılar qıvrım-qıvrım, gərdənin üstə telləri;
 Az qalır adam çala, o zülfü şahmara baxın!

DAĞLAR

Bahar fəslı yaz ayları gələndə
Süsənli sünbüllü lalalı dağlar
Yoxsulu ərbabı şahı gödanı
Tutmaz bir - birindən aralı dağlar

Xəstə üçün təpəsində qar olur
Hər cür çiçək açıq lələzar olur
Çəşməsindən abi - həyat car olur
Dağıdır möhnəti mələli dağlar

Yazın bir ayıdı çox yaxşı çağın
Kəsilməz çəşməndən gözəl yığnağın
Axtarma motalın yağın qaymağın
Zənbur çiçəyindən bal alı dağlar!

Yayın əvvəlində dönürsən xana
Son ayda bənzərsən yetkin bostana
Payızın zəhməri qoyar virana
Dağıdır üstündən cəlalı dağlar.

Gahdan çiskin tökər, gah duman eylər,
Gah gəlib-gedəni peşiman eylər,
Gahdan qeyzə gələr, nahaq qan eylər,
Dinşəməz haramı, halalı dağlar.

Ağ xələt bürünər, zərnişan geyməz,
Heç kəsi dindirib keyfinə dəyməz,
Sərdara söz deməz, şahə baş əyməz,
Qüdrətdən səngərli, qalalı dağlar.

Köçər ellər, düşər səndən aralı,
Fırqətdən gül-nərgizin saralı,
Ələsgər Məcnun tək yardan yaralı,
Gəzər səndə dərdli, nalalı, dağlar.

EYLƏMİŞƏM

Ala gözlüm, səndən ayrı düşəli,
Hicranın qəmiylə kef eyləmişəm,
Ah-vayınan günüm keçib dünyada,
Dərd alıb, qəm satıb, nəf eyləmişəm.

Səndən ayrı şad olmuram, gülmürəm,
Canımdan bezmişəm, ölə bilmirəm,
Nə müddətdi qulluğuna gəlmirəm;
Bağışla təqsirim, səf eyləmişəm.

Həsrət qoyma gözü gözə, amandı!
Yandı bağrım, döndü közə, amandı!
Keçən sözü çəkmə üzə, amandı!
Hədyan danışısam, laf eyləmişəm,

İnsafımı, gülə həmdəm xar ola?
Tülək tərən ovlağında sar ola?
Ələsgər istəyir bir bazar ola,
Seçmişəm gövhəri, saf eyləmişəm.

GÖRDÜM

Gedirdim güzarım düşdü bulağa ,
Ovçu bərəsində maralı gördüm .
Yatır , inildəyir ,durub boylanır ,
Bir neçə yerindən yaralı gördüm .

Zalım ovçu onu alıb nişana ,
Dəlib ürəyini , boyayıb qana ,
Yıxılıb çevrilir o yan bu yana ,
Kəsilibdi səbri , qəralı gördüm .

Təbib olsam , yaraların bağlaram ,
Sinəm üstün düyünlərəm , dağlaram ,
Aləsgərəm o səbəbdən ağlaram ,
Ananı baladan aralı gördüm .

QOŞMA

İbtida ustaddan dərsin almışam,
 Ələst ələmində demişəm bəli,
 Həqiqətdən iki gözəl sevmişəm,
 Birisi Mühəmməd, birisi Əli.

Əlidən dərs aldım eylədim əzbər,
 Ərşin sütunudur yerlərə ləngər,
 Fatmeyə Zəhra, Kafeyi məhşər,
 Onun seçdim gözəllərin gözəli.

Həsən Əli müstəbda çoxdur şövkəti,
 Ərşin güşvarisi, göyün zinəti,
 Məhşər günü darda qoymaz hümməti,
 Məhşər qucağında şahı Hüseyn gəlir.

Xəliqi ləm yazəl vahidi yektay,
 Qüdrətindən kamal verib mənə pay,
 Axı əlif tayın eylə haqqı say,
 Arif seçə əbgə diləccim.

Günahım dəryadır, özüm dammışam,
 Tutduğum işlə çox utanmışam,
 Xüst pənahına daldalanmışam,
 Adım Ələsgərdi, əslim Göyçəli.

XOŞ GƏLDİN

(Tərən tamaşalı, maral baxışlı)

Tərən tamaşalı, maral baxışlı,
 Qədəm qoyub asta-asta, xoş gəldin!
 Yolun sadağası can ilə başdı,
 Qurban sənin kimi dostə, xoş gəldin!

Biz ki, ilqar keçirmişik aradan,
 Amin desən, tez düzəldər yarıdan,
 Könüm yasdan çıxdı, qəlbim qaradan,
 Gülə-gülə bu həvəsdə, xoş gəldin!

Gözəllər sultanı, ay mələkzadə,
 Özün kimi gözəl yoxdu dünyada,
 Sən ki Ələsgəri salıbsan yada,
 O səbəbdən gözüm üstə, xoş gəldin!

YAYLAQ

(Gözəllər seyranahısan)

Gözəllər seyranahısan,
Görüm səni var ol, yaylaq!
Açılsın gülün, nərgizin.
Təzə mürğüzər ol, yaylaq!

Gözüm qaldı siyah teldə,
Bülbül öldü meyli güldə.
Kimsəm yoxdu qürbət eldə,
Sən mənə qəmoxar ol, yaylaq!

Mən səni görəndən bəri,
SİNƏM oldu qəm dəftəri,
Yazıq Aşiq Ələsgəri
Öldür, günahkar ol, yaylaq!

YAYLAQ

(Könlüm qaranquş tək uçub qoynuna)

Könlüm qaranquş tək uçub qoynuna,
Gəzir hər yamaçı, hər yalı, yaylaq!
Ruhum təzələdir, məst olur ürək,
Görəndə bu çağı bu halı yaylaq!

Kəkötür, qırxbuğum, qaymaqçıçəyi,
Bənövşə, qantəpər, qızlar örpəyi,
Qoyun mələşməsi, çoban tütəyi,
Çəkir uzaqa xəyalı, yaylaq!

Qırxqız, Alaqaya, Çilgöz, Narişlar,
Muroy Uzunyoxuş, Dəlidağ, Qoşqar!
Hansı oğul, deyir, sizi unudar?!
Düşərmə el sizdən aralı, yaylaq!

Ələsgər köynəkdən çıxartsın sazi,
Yenə cüşə gəlsin, eşqi, avazı,
Tərifləsin allı yaşılı yazı,
Unutma bu böyük kamalı, yaylaq!

DÜŞDÜ

Çərşənbə günündə, çeşmə başında
 Çərşənbə günündə, çeşmə başında
 Gözüm bir alagöz xanıma düşdü .
 Atdı müjgan oxun keçdi sinəmdən ,
 Nazu qəməzləri qanıma düşdü .

İşarət eylədim dərdimi bildi ,
 Gördüm həm gözəldi , həm əhli - dildi ,
 Başını buladı , gözündən güldü ,
 Güləndə qadasi canıma düşdü .

Ələsgərəm hər elmdən halıyam ,
 Güzəl , sən dərdlisən , mən yaralıyam ,
 Dedi nişanlıyam , özgə malıyam ,
 Sındı qol - qanadım , yanıma düşdü .

ÜÇ ŞEY

Bu dünyada üç şey başa bələdi :
 Yaman oğul , yaman arvad , yaman at .
 İstəyirsən qurtarasan əlindən ,
 Birin boşla , birin boşa , birin sat.

Ov keçdi bərədən ata bilməzsən ,
 Uçdu getdi əldən , tuta bilməzsən ,
 Yerisən yüyürsən çata bilməzsən ,
 Görürsən ki baxtın yatdı , sən də yat.

Qılma Ələsgəri məhrumu - didar ,
 Tərəhhüm et mənə bir busə ey yar !
 Üç həriflə ismin eylədin aşkar ;
 Biri kafdı , biri lamdi , biri sat.

ƏDƏBİYYAT

1. **M. İbrahimov.** "Aşiq poeziyasında realizm", Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası nəşriyyatı, Bakı, 1966.

3. "Sobraniye Materiali Opisaniya Mestnostey i Plemen Kavkaz" seriyalı məcmuə.

4. **Aşiq Ələsgər.** Tərtib edənləri: Ə.Axundov, M.H.-Təhmasib, redaktoru H. Araslı, Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası, Nizami adına Ədəbiyyat və Dil institutunun nəşri.

5. **H.Araslı.** Aşiq yaradıcılığı. Birləşmiş nəşriyyat, Bakı, 1960.

6. **S.P.Vostrikov.** Muzıka i pesnya u azerbaydjanskix tatar. SMOMİK, 1912, Tiflis.

7. **M.H. Təhmasib.** "Dədə Qorqud" boyları haqqında. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı...

SON SÖZ ƏVƏZİ

Nailə İBRAHİMOVA
şair-publisist,
Azərbaycan Yazıçılar
Birliyinin üzvü

AZƏRBAYCAN-TÜRK POEZİYASININ QÜDRƏTLİ SƏNƏTKARI AŞIQ ƏLƏSGƏR

Aşiq Ələsgər sonu bitib-görünməyən aşiq yaradıcılığının, Azərbaycan poeziyasının, ümumilikdə türk şeirinin on doqquzuncu yüzillikdə yetişən ən qüdrətli sənətkarlarındanır. **İndi onun anadan olmasının yüz doxsan ili tamam olur.**

İllər, əsrlər keçdikcə o, bizə daha da yaxınlaşır. Sazı, sözü ilə ədəbiyyatımızın, sənətimizin meyarına çevrilir. Bütün türk ellərini dolaşır, haqqında müxtəlif səciyyəli rəvayətlər, əhvalatlar yaranır.

Hər il Aşıq Ələsgör günü adı ilə tədbirlər keçirilir.

Aşıq sənəti min illərə gedib çıxacaq uzun və zəngin bir yol keçmiş, tarixin ayrı-ayrı mərhələlərində müxtəlif adlarla adlanmışdır. Şaman, ozan, varsaq, yansaq, son olaraq aşıq adı buna nümunədir. Hansı adla adlanmasından asılı olmayaraq xalqa birlikdə yol gəlmiş, onun ağrılarının, sevincinin şərikinə çevrilmişdir. Bu sənətin Dirili Qurbani, Abbas Tufarqanlı, Sarı Aşıq, Xəstə Qasım, Aşıq Valeh, Ağ Aşıq, Aşıq Alı və s. kimi qüdrətli nümayəndələri var. Aşıq sənəti bu ustaların yaradıcılığı ilə zənginləşmiş, yeni-yeni dəyərlər kəsb etmişdir. XIX əsrdən sazı-sözü ilə yaxın-uzaq elləri dolaşan Aşıq Ələsgör də məhz bu ənənənin davamçısı kimi böyük ad-sənə qazanmışdır. O, özlüyündə Göyçə aşıq mühitində yetişmişdir. Bu mühit sazın-sözün beşiyi olan məkanlardandır.

Müqəddəs kitabımız "Kitabi- Dədə Qorqud"da adı gedən bu məkan aşıq sənətinə, ədəbiyyatımıza Ağ Aşıq, Aşıq Alı, Şair Məmmədhusəyn, Şişqayalı Aydın, Mirzə Bəylər, Aşıq Nəcəf, Növrəs İman, Zodlu Abdulla kimi onlarla istedadları vermişdir. Onların hər birisi öz yaradıcılıqları ilə ədəbiyyatımızı zənginləşdirmiş, bir növ inkişafına təkan vermişlər. Son olaraq Göyçə adı ilə məşhur olan mühiti formalaşdırmışlar.

Aşıq Ələsgör bu mühitin zirvəsidir. Onun yaradıcılığı hələ on doqquzuncu yüzilliyin ortalarından

ədəbi mühitin, bir sıra söz, sənət sahiblərinin marağına səbəb olmuşdur. "Kavkaz" qəzetində 1851-ci ildə Y.H.Polonskinin məqaləsi çap olunur. Orada Aşıq Ələsgörün yaradıcılığı, sazı, səsi, mahnıları haqqında söhbət açılır. Hətta ustadın söylədiyi "Əsli və Kərəm" dastanının onda böyük təsir buraxdığı vurğulanır. Sonrakı çağlarda, eləcə də iyirminci əsrin əvvəllərində, sovetlər dönəmində bu işlər həmişə çoxalan istiqamətdə getmişdir. "Dan ulduzu", "Yeni kənd", "Ədəbiyyat" qəzetləri, ayrı-ayrı folklorşünaslar bu sahədə böyük işlər görmüşlər. H.Əlizadə onun şeirlərini toplayıb keçən əsrin otuzuncu illərində üç dəfə çap etdirmişdir.

Son olaraq aşıqın nəvəsi İslam Ələsgərov bu istiqamətdə ardıcıl işlər aparmışdır. Bir məqamı vurğulayaq ki, Azərbaycan folklorşünaslığında Aşıq Ələsgərlə bağlı söz deməmiş hansısa tədqiqatçıya təsadüf etmək çətindir. **Xalq şairi Osman Sarıvəlli də "Qüdrətli şair, ustad sənətkar" adlı kitabını böyük sənətkarın həyat və yaradıcılığının öyrənilməsinə həsr etmiş, Dədə Ələsgörün adına layiq böyük iş görmüşdür.**

Aşıq Ələsgərlə bağlı yaranan nümunələrin birində "Ələsgəri səslədim, hay verdi Göyçə mənə" deyilir. Ancaq indi Ələsgəri səslədikdə təkcə Göyçə deyil, bütünlükdə türk elləri hay verir. Çünki bu ustadın şeirləri, aşıq yaradıcılığına verdiyi töhfələr açıldıqca, ədəbi ictimaiyyətə, xalqımıza çatdırıldıqca

ca onun böyüklüyü daha aydın görünür. Və insanlارın içərisində bir Ələsgər sevgisi yaranır. Məhz bu səbəbdən də Aışq Ələsgər haqqında yazılanların siyasını sadalasaq özü böyük bir kitab əmələ gətirər.

Aışq Ələsgərdən Dədə Ələsgər olmaya böyük bir yol var. Bu dədəlik, dədələşmə, müdriklilik yoludur. Hələ çox-çox əvvəllərdən bu yolun dədələşən nümayəndələri olub. Tarix bəlkə də onların böyük bir hissəsini bizlərə çatdırmayıb. Ancaq olanlar, bu yolun əvvəlki nümayəndələri Dədə Qorqud, Dədə Yadıqar, Dədə Kərəm və s. var. Onlar bütün fəaliyyəti ilə xalqın simvoluna, ədəb, əxlaq kredosuna çevriliblər. Haq-taaladan böyük vergi alıblar. Tanrı onların ürəyinə ilham verib. Məsələn, "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarında Dədə Qorqudun keyfiyyətləri, hansı yüksək mənəvi dəyərlərə sahib olması sadalanır və xüsusi olaraq vurğulanır ki, o, Oğuzun bilicisi idi, nə dərsə olardı, qeybdən dürlü xəbərlər verərdi.

Aışq Ələsgər də elin sevincinin, ağrılarının tərçümanı idi. Onun sazı bütün incəliklərinə qədər xalqın ruhunu daşımışdır. Məmləkətin bir növ ötən rübəbi olmuşdur. Şeirlərinin birində o, aşıqlıq haqqında danışıq, sənətin və aşıq olmanın şərtlərini göstərir. *"Aışq olub tərki-vətən olanın əzəl başdan pür kamalı gərəkdı"* söyləyir. **Ustadlar**-Dirili Qurbani, Miskin Abdal, Abbas Tufarqanlı, Xəstə Qasım, Ağ Aışq, Aışq Alı hamısı məhz pür-kamal olmadan ke-

çib gəlmişlər. Adlarını xalqın yaddaşına, aşıqlığın tarixinə yazmışlar.

H.Əlizadə aşıq şeirlərini, eləcə də Aışq Ələsgərin şeirlərini toplayarkən bir məsələyə toxunur. Bu ustadın yaradıcılığının vaxtında yazıya alınmaması məsələsidir. Və xüsusi olaraq vurğulayır ki, Aışq Ələsgər ömrünün son vaxtlarında şeirlərini bir yerə toplamaq istəyində olmuşdur. Ancaq edə bilmədiyi üçün itkilərə məruz qalmışdır. Məhz indi əlimizdə olanlar ayrı-ayrı aşıqların, xalq ədəbiyyatı bilicilərinin yaddaşından toplanaraq yazıya gətirilmişdir. Bədahətən söz demək qabiliyyətinə malik olan, müxtəlif məclislərdə bədahətən şairlə deyən ustadın şeirləri heç şübhəsiz tam şəkildə yazıya gətirilməmişdir. Lakin əlimizdə olanlar onun zəngin yaradıcılığı, böyük istedad sahibi olması haqqında tam təsəvvür yaradır.

Aışq Ələsgər bir ustad kimi aşıqlığın keşiyində durmuş, ustaddan dərs almışdır. Ustadı Aışq Alı ona aşıqlıq sənətinin sirlərini öyrətmiş və sənətkar kimi yetişməsində əlindən gələni əsirgənməmişdir.

Aışq Ələsgər də öz növbəsində bu ənənəni davam etdirmiş, neçə-neçə sənətkarların yetişməsində əvəzsiz rol oynamışdır. Özü də şeirlərində *"adım Ələsgərdi mərdi-mərdana, on iki şagirdim gəzər hər yana"* söyləyirdi. Bu ustadın birbaşa yanında yetişdirdiklərinin xatırlanmasıdır. Lakin onun təsirində olanların siyahısı bundan qat-qat çoxdur. Bir qədər

dəqiq desək, Aşıq Ələsgərin mühitində olanların hamısının üzərində demək olar bir Aşıq Ələsgər təsiri olmuşdur.

H.Əlizadədən sonra Dədə Ələsgərin şeirləri aşıq yaradıcılığı ilə bağlı bütün toplularda özünə yer tapmış, haqqında söhbətlər açılmışdır. İ.Ələsgərovun, Ə.Axundovun, M.H.Təhmasibin bu sahədə xidmətlərini xüsusilə vurğulamaq lazımdır.

1972-ci ildə çıxan ikicildlik bu nəşrlər içərisində daha əhatəlisidir. Həmin kitaba folklorşünas alim M.H.Təhmasib geniş bir ön söz yazmışdır. Burada aşığın həyatı, yaradıcılığı şeirlərinin mövzu və ideya istiqamətləri təhlil olunmuşdur. Ə.Axundov "Aşıq Ələsgərin həyatı və yaradıcılığı" mövzusunda namizədlik dissertasiyası yazmışdır. Dədə Ələsgərin nəvəsi İ.Ələsgərov bu mühiti bütün tərffüatı ilə işləmək məqsədində olmuşdur və kifayət qədər uğurlu işlər görmüşdü.

Son dövrlərdə, Azərbaycanın müstəqilliyindən sonra bu işlər daha da çoxalmışdır. Ustadın şeirləri, Göyçə folkloru bir ardıcılıqla toplanıb çap olunmuş, müxtəlif tədqiqat əsərlərinin yazılması ilə nəticələnmişdir. Aşıq yaradıcılığının gözəl bilicisi, bütün varlığı ilə bu ruhda yaşayıb yaratmış görkəmli xalq şairimiz O. Sarıvəllinin Aşıq Ələsgərin həyat və yaradıcılığına tədqiqat əsəri həsr etməsi təsadüfi deyildir. Bu ustadın zəngin irsinə, onun böyük istedad sahibini kimi poeziyasına olan sevgidir. Kitabdakı ayrı-

ayrı başlıqlar problemlərin müxtəlif bölmələr üzrə qruplaşdırılması bir tərəfdən O.Sarıvəllinin tədqiqatçılıq qabiliyyətindən, aşıq yaradıcılığının bilicisi olmasından xəbər verirsə, digər tərəfdən Dədə Ələsgərə olan sevgini ifadə edir.

Bu kitab ustadın haqqında yazılmış tədqiqatların ən yaxşısıdır. O.Sarıvəlli Aşıq Ələsgərin zəngin irsini bütün tərəfləri ilə izləmiş, onun aşıq yaradıcılığında, eləcə də Azərbaycan poeziyasında hansı ucalıqda durduğunu zərgər dəqiqliyi ilə göstərmişdir. Bir növ Dədə Ələsgərin adına layiq bir abidə ucaltmışdır. Ustadın anadan olmasının iki yüz illiyi ərəfəsində bu kitabın təzədən çapı isə həm Dədə Ələsgər, həm də O.Sarıvəlli ruhuna sonsuz ehtiramdır.

OSMAN SARIVƏLLİ

Xalq şairi Osman Sarıvəlli (*Osman Abdulla oğlu Qurbanov*) 1905-ci ildə Qazax mahalının Sarıvəlli kəndində anadan olmuşdu.

İlk təhsilini öz doğma kəndi Sarıvəllidə almış, sonra Qazax Müəllimlər seminarıyasını bitirmişdir.

Qazax müəllimlər seminarıyasını bitir-

dikdən sonra onu Göyçayın Bıdır kəndinə müəllim göndərmişlər. Göyçayda bir neçə il müəllim işlədikdən sonra təhsilini davam etdirmək üçün Bakıya gəlmişdi.

Bu zaman mətbuatda onun silsilə elmi-pedaqoji məqalələri və şeirləri dərc edilmişdir.

Bakıdan sonra onu Moskvaya təhsil almağa göndərirlər. Moskvada təhsil illəri şairin həyatında yeni bir mərhələnin başlanğıcı olur. Orada Osman Sarıvəlli klassik və müasir dünya ədəbiyyatı, rus poeziyası ilə daha yaxından maraqlanır.

Osman Sarıvəlli Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində öz yeri olan şəxsiyyətlərdəndir. O, ədəbiyyat tariximizdə şair-publisist, tənqidçi, tərcüməçi kimi zəngin bir irs qoyub getmişdir.

Osman Sarıvəlli 1990-cı ildə vəfat etmiş və Qazaxın ikinci Şıxlı kəndində (*doğma Sarıvəllidə*) dəfn edilmişdir

Bu kitabın araya-ərsəyə gəlməsində üroyindəki sonsuz Vətən sevgisi ilə xeyir-dua verən, nəşrinə maddi və mənəvi köməklik göstərən **SKN ELECTRICAL SERVICES LTD**-nin rəhbərliyinə, həmçinin xalqımızın vətənpərvər xanımı, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü **Nailə İbrahimovaya** minnətdarlığımızı bildiririk.

Babək Qurbanov
Osman Sarıvəllinin oğlu

Şöhrət Səlimbəyli
«Avropa» nəşriyyatın
baş direktoru

KİTABIN SƏHİFƏLƏRİNDƏ

ÖN SÖZ

Ustad aşiq, poeziyamızın klassik şairi
Aşiq Ələsgər (**Babək QURBANOV**).....5

OSMAN SARIVƏLLİ

Qüdrətli şair, ustad sənətkar7

SON SÖZ ƏVƏZİ

Azərbaycanın-Türk poeziyasının qüdrətli
sənətkarı Aşiq Ələsgər(**Nailə İBRAHİMOVA**).....117

Nəşriyyatın direktoru: **Şöhrət SƏLİMBƏYLİ**

Bədii tərtibat: **Sənan Güllahiyev**

Texniki redaktor: **Çingiz Teymurov**

Osman Sarıvəlli

(Osman Abdulla oğlu Qurbanov)

“Qüdrətli şair, ustad sənətkar”

(Azərbaycan dilində)

«Avropa» nəşriyyatı.

Bakı-2011

Formatı: 60x90 1/16

Tirajı: 2000 ədəd

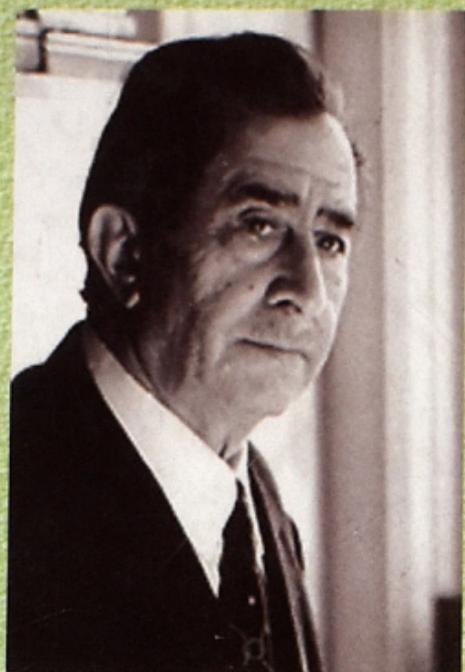
Həcmi: 8 çap vərəqi

Qiyməti: müqavilə ilə

«EUROPA» publishing house.

Tel: 434-30-09

Hazır diopozitivlərdən ofset üsulu ilə
“Zərdabi” LTD-nin mətbəəsində çap olunmuşdur.

OSMAN SARIVƏLLİ